

Geografia

Časopis pre základné, stredné a vysoké školy

Ročník 28

2/2020

Tatranské osady

Geografická olympiáda

Expedície v geografickej edukácii

Európska únia a východné Stredomorie

Jazerá v zaplavených lomoch

Lom pri Beňatine

Kúpanie v lome pri Beňatine

Lom pri Skrabskom

Lom pri Skrabskom

Asfaltový lom pri Nezbudzskej Lúčke

Šútovské jazero pri Kraľovanoch

Lom pri Podrečanoich. Zdroj: obec Podrečany

Lom pri Rudniku. Zdroj: kosiceregion.com

Redakčná rada

doc. RNDr. Branislav Bleha, PhD.
doc. RNDr. A. Dubcová, CSc.
doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD.
doc. RNDr. František Križan, PhD.
RNDr. Peter Likavský, CSc.
prof. RNDr. E. Michaeli, CSc.
RNDr. Mária Nogová, PhD.
Mgr. Miloslav Ofúkaný
prof. RNDr. J. Oľáh, CSc.
RNDr. Pavel Sadloň
RNDr. M. Zafková

Ročník 28
Číslo 2
2020

Geografia

cena 3,00 EUR

Časopis pre základné, stredné a vysoké školy

Časopis vychádza v spolupráci s:
Geografickým ústavom SAV

Redakcia

doc. RNDr. Ján Lacika, CSc. – šéfredaktor
prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD.
doc. RNDr. Štefan Karolčík, PhD.
Mgr. Ľuboš Balážovič, PhD.

Adresa redakcie

Časopis Geografia
Štefánikova 49
814 73 Bratislava
Telefón: 02/524 927 51

Časopis vychádza dvakrát ročne. Cena
jedného čísla je 3 EUR.

Vydáva: Ing. Eva Jankovičová – ELP s. r. o., Bys-
trická 5899/3, 841 07 Bratislava, IČO: 46724605

Číslo 2 bolo odovzdané do tlače 15. 12. 2020
a vydané 27. 12. 2020.

Evidenčné číslo per. tlače: EV 504/08

Objednávky na predplatné prijíma každá pošta
a doručovateľ Slovenskej pošty. Objednávky
do zahraničia vybavuje Slovenská pošta,
a.s., Stredisko predplatného tlače, Námestie
slobody 27, 810 05 Bratislava 15, e-mail: zahra-
nicna.tlac@slposta.sk.

Príspevky sa nehonorujú. Nevyžiadané
rukopisy sa nevracajú.

Časopis Geografia

si môžete objednať na adrese:

Eva Jankovičová - EPL s.r.o
Opletalova 54A, 841 07 Bratislava
alebo e-mailom na adrese:
geoservis@stonline.sk

Objednávku časopisu Geografia napíšte
čitateľne, uveďte plné meno a adresu s PSČ
a počet objednávaných výtlačkov. Uveďte,
od ktorého čísla si časopis objednáвате. Pred-
platné uhradíte na základe zaslanej faktúry.

Predplatné na rok 2020: 10,00- EUR (6,00,-
EUR + 4,00 EUR poštovné + balné).

Články v tomto čísle časopisu recenzovali:

Doc. Mgr. Marcel Horňák, PhD.; RNDr. Karol
Kasala, PhD.; RNDr. Martina Škodová, PhD.; RNDr.
Henrieta Mázorová, PhD.

OBSAH

40/ Expedície ako vhodný nástroj geografickej edukácie.

Príkladová štúdia – Expedícia Bojar 2019

Ladislav Tolmáči, Anna Tolmáči, Daniel Gurňák

53/ EÚ a východné Stredomorie – susedia, partneri, či protivníci?

Klaudia Glittová, Daniel Gurňák,

61/ Päť otázok o praktickej časti Geografickej olympiády pre ZŠ a OG

Gabriela Nováková

66/ Prehádzky po tatranských osadách

Ján Lacika

Na obálke: Tatranská Javorina. Foto J. Lacika

ISSN: 1335-9258

Časopis Geografia nájdete na:
www.casopisgeografia.sk

Expedície ako vhodný nástroj geografickej edukácie

Príkladová štúdia – Expedícia Bojar 2019

Ladislav Tolmáči, Anna Tolmáči, Daniel Gurňák

Geografické expedície sú špecifickou formou terénnej edukácie, ktoré v sebe zahŕňajú dva aspekty; pre skupinu, ktorá sa zúčastňuje expedície priamu vedecko-edukatívnu; pre tých, ktorí sú účastníkmi expedície ad post a majú možnosť dozvedieť sa o spoznávaní a skúmaní navštívených regiónov prostredníctvom, napr. georeportáži a iných foriem edukácie. Publikovaná príkladová štúdia je ukážkou druhého aspektu expedičnej edukácie.

Expedície sú v zahraničnej geografickej literatúre zaraďované do oblasti geografického objavovania a označované ako *expeditions* ale oveľa frekventovanejšie sa na ich špecifikáciu používa termín *explorations* (GREGORY, D. a kol., 2009). Tento termín je však významovo oveľa širší. V českej a slovenskej geografickej literatúre sú expedície ponímané intuitívne ako organizovaný akt spoznávania, objavovania predovšetkým jednotlivých menej známych regiónov sveta. Explicitnú definíciu termínu expedícia však česká ani slovenská didaktická li-

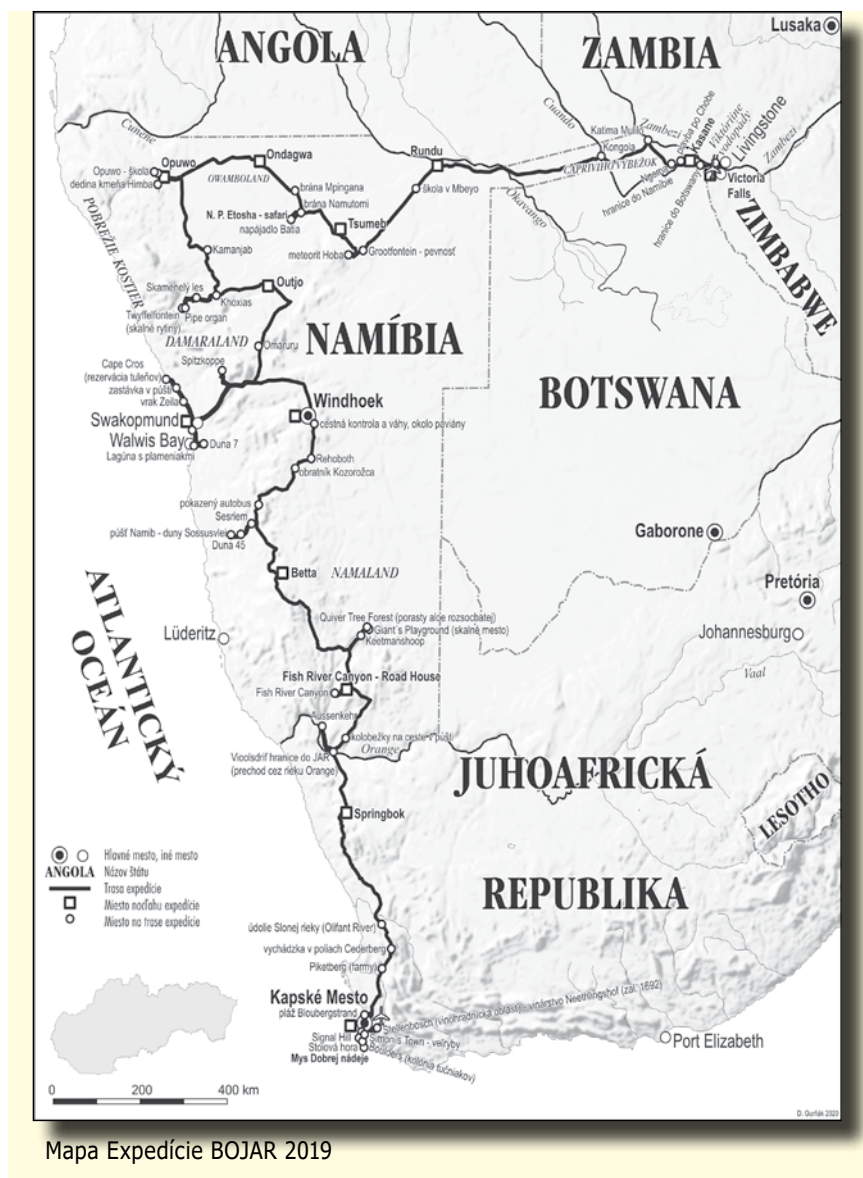
teratúra neuvádza. Možno vychádzať z definícií exkurzie, ktoré sú v literatúre frekventovanejšie a uvádzajú ich vo svojich prácach, napr. J. TURKOTA (1980), K. ČIŽMÁROVÁ (2000), P. LIKAVSKÝ (2006), A. DUBCOVÁ a kol. (2013), E. ČIPKOVÁ a kol. (2015). V našom ponímaní je geografická exkurzia cielená, dopredu vedecky pripravená výprava do vybraného regiónu Zeme za účelom ich hlbšieho geografického poznania (najmä do oblastí menej turisticky navštevovaných a obťažnejšie prístupných). Expedície sú trvaním dlhšie procesy ako exkurzie

a realizačne výrazne náročnejšie. Majú spravidla viacero cieľov, ktoré sa viažu na spoznávanie navštíveného priestoru, objavovanie jeho väzieb s okolím a interpretáciu zistených javov vo vedeckých alebo edukačných prácach. Tento príspevok si kladie za cieľ sprostredkovať a interpretovať priebeh expedície BOJAR 2019 pre potreby edukácie geografie v slovenskom vzdelávacom systéme v rámci predmetu geografia. Prioritne je to 2. ročník gymnázií s výučbou regionálnej geografie sveta a šiesty ročník základných škôl s výučbou regionálnej

Foto L. Tolmáči

Viktóriine vodopády na rieke Zambezi v pohraničí Zambie a Zimbabwe

Mapa Expedície BOJAR 2019

geografie Afriky. Spracovanie expedície vo forme zážitkového spoznávania má za cieľ motivovať žiakov pre hlbšie štúdium a súčasne objasniť aktívnu formou základné geografické poznatky a vývojové tendencie v tomto regióne. Odporúčame georeportáže lokalizovať na mapách, najvhodnejší je Atlas sveta v knižnej podobe alebo digitálne spolucestovanie so širokým spektrom aplikácií pre vizualizáciu sveta.

Expedícia BOJAR 2019 – Od Viktóriiých vodopádov po Mys Dobrej nádeje

Veľká africká expedícia BOJAR 2019 (od 31. 8. do 19. 9. 2019) bola pokračovaním doterajších afrických expedícií

Katedry regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny na Prírodovedeckej fakulte UK v Bratislave. Trasa viedla 4 juhoafrickými krajinami a to zo Zimbabwe, cez Botswanu, Namíbiu do Juhoafrickej republiky. Cieľom bolo precestovať trasu od Viktóriiých vodopádov až na juh afrického kontinentu a dosiahnuť Mys Dobrej nádeje. Pribeh expedície prinášame v podobe georeportáží (travel writing – GREGORY, D. a kol., 2009).

1 Odlet z Európy

Expedícia Bojar 2019 odštartovala na letisku Schwechat nočným letom do etiópskej Addis Abeby. V dôsledku napätých vzťahov medzi Etiópiou (leteli sme Ethiopian Airlines) a Sudánom, sme Sudán obleteli ponad Červené more tesne popred prístav Džidda a v diaľke sme mohli vidieť v nočnej tme žiaru osvetle-

nej Mekky. Potom už bola tma, ktorú nemalo čo rozjasniť ani v chudobnej Eritrei, ani v Etiópii. Ranné svitanie nás zastihlo v Addis Abebe, kde sme mali čas akurát prestúpiť na druhú časť letu do Victoria Falls. Tento let tiež ubehol bez problémov. Na chvíľu sa objavilo Viktóriine jazero, či potom vysušené planiny Zambie pokryté poľami a farmami. Najatraktívnejšie bolo pristátie. Lietadlo zakrúžilo nad zambijským mestom Livingstone, za ním sa ukázala rieka Zambezi, ktorú sme preleteli a potom v diaľke zahmlenej prachom sa objavili Viktóriine vodopády. No a konečne sme stáli na štarte našej pozemnej africkej púte – na letisku Victoria Falls. Terénym autobusom sme vyrazili do vyše 20 km vzdialeného mesta. Cesta viedla cez buš, ktorý je teraz dosť vyprahnutý, ale len zdanlivo mŕtvý. Tabule varujúce pred divou zverou (slony, byvoly a i.) to dokladajú, neskôr sme aj videli pri ceste paviány a svine bradavičnaté. Dojednali sme si lety vrtuľníkom ponad Viktóriine vodopády. Zážitok bol úžasný, aj keď sme vodopády zastihli práve v období sucha, takže ich sila bola len zlomková. Avšak, tak sme aspoň mohli vidieť do kaňonu Zambezi pod vodopádmi, ktorý je inak zahalený hustými oblakmi vodnej triešte. Viktóriine vodopády sa nám predviedli z vtáčej perspektívy.

2 Viktóriine vodopády

Ráno sme sa presunuli k vstupným bránam k slávnym Viktóriiým vodopádom. Okolie vodopádov je na africké pomery miniatúrnym národným parkom. Potom sme už obzerali jednotlivé vyhliadky na vodopády. Pozreli sme si ich zo západnej strany – z boku, zhora. Tam sme našli sochu objaviteľa vodopádov – Davida Livingstona. Najzaujímavejšie to bolo naproti vodopádom, kde na nás jemne pršala vodná triešť, ktorej však vďaka malému stavu vody nebolo tak veľa. Na tých miestach, v inak pustom buši, rastie miniatúrny dažďový les. Dokonca naproti na hornej hrane vodopádov, už na strane Zambie, sme videli kúpajúcich sa turistov v Diablovom bazéne (Devil's pool) na hrane vodopádov. Ležali v prírodnom jazierku a dívali sa do hĺbky pod sebou. My sme zatiaľ išli nad priepasťou až k miestu, kde sa rieka Zambezi pretláča ďalej k Indickému oceánu. Tam sme si pozreli vodopády z druhej strany. Na záver sme došli až k železnému hraničnému mostu ponad kaňon, ktorý tu Briti postavili pred vyše 110 rokmi, aby vďaka železnici mohli úspešne kolonizovať aj odľahlú vnútrozemskú Zambiu (vtedy Severnú Rodéziu).

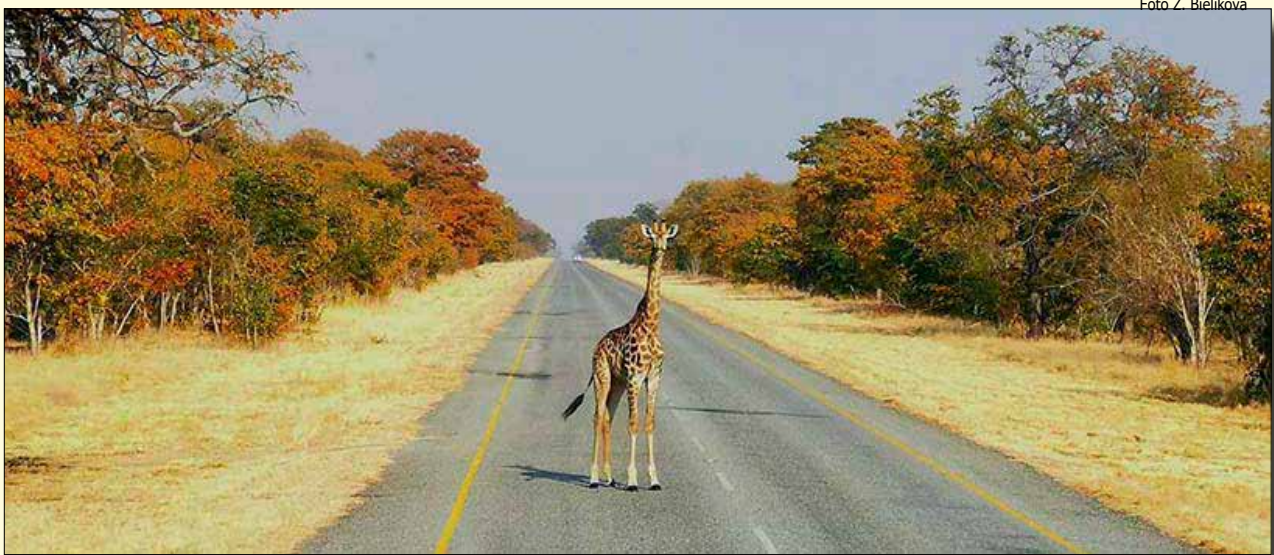

Foto Z. Bieliková

Žirafa na ceste Caprivi Strip, Namíbia

Zostal nám čas aj na nákup zopár suvenírov. Tým najžiadanejším sa stali bankovky bývalých zimbabwianskych dolárov. Za pár amerických dolárov sme sa stali multimiliardármi v tejto mene a spokojní boli aj predavači, lebo teraz za neplatné bankovky získali mnohonásobne viac, než keď platili. Ako sme však zistili, Zimbabwe sa pokúša zaviesť novú menu, vďaka čomu od nás následne v hypermarkete už americké doláre nebrali, len platbu elektronicky.

Popoludní sme vyrazili na cestu na západ. Cesta viedla zdanlivo pustou krajinou pokrytou krovinatým bušom, keď tu zrazu nám cestu skrížili žirafy. Dokonca ďalej v húšti sa mihol aj slon. Potom už táto fádna cesta pokračovala cca 70 km až k hraniciam s Botswanou. Tam sme si zase vytrpeli tortúru. Najskôr nám ukončili pobyt na strane Zimbabwe a po pár stovkách metrov sme vošli na colnicu Botswany. Vstupné pečiatky sme získali rýchlo ale potom... Museli sme povinne prejsť cez plytkú nádobu s nejakou blatovou vodou, v ktorej bola aj nejaká handra – to bola dezinfekcia. Dohliadalo na to asi 5 ľudí (sediace povedľa). Následne sme asi 50 m prešli cestou plnou prachu (prerábajú prechod), kde nás zastavil colník s tým, že sa musíme vrátiť a vydezinfikovať si všetku obuv z batožiny, inak nám dá vyložiť všetku batožinu. A tak sme na colnici strávili ďalších pár desiatok minút a následne šťastní a kvalitne vydezinfikovaní (samozrejme, vodu v nádobe nikto nedoplnil ani nevymieňal, ale aj tak kontrolovali, či boli všetky podrážky namočené) vošli na územie Botswany.

V diaľke sme uvideli piliere budovaneho mosta cez rieku Zambezi, ktorý má nahradiť jediné spojenie medzi Botswanou a Zambiou zaobstarávané doposiaľ prievozom. Po pár kilometroch sme došli na naše dnešné ubytovanie – hotel Nkanga pri meste Kasane. Po ubytovaní sme sa presunuli do mesta Kasane a vyrazili sme na podvečernú plavbu po pohraničnej rieke Chobe. Na druhom brehu už je náš ďalší cieľ Namíbia. Okrem krásneho afrického západu slnka nad riekou sme z člna videli aj miestnu ukážku divočiny. Na spornom (medzi susednými štátmi) ostrove v rieke sa pásli stáda afrických byvolov a v diaľke potulovali tri slony. Po západe slnka sa opäť bleskovo stmievalo, ale stihli sme doraziť ku kotvisku.

3 Cez Caprivi strip na západ

Dnes sme si privstali, lebo nás čakal veľmi dlhý presun – až 640 km. Cesta bola dlhá a na prvý pohľad nudná. Hneď ako sme vyšli z mesta Kasane, prešli sme vstupnou bránou NP Chobe. Cez park vedie cesta dlhá takmer 50 km (teda ten úsek čo sme prešli) a takmer priama. Cestou sa nám ukázal aspoň jeden slon a na cestu vybehla splašená žirafa. Neskôr nás vodič upozornil na supy nad zdochlinou slona v húštine. Po takmer hodinke jazdy konečne zákruta a za ňou pastviny pri hraničnej rieke Chobe. Pokochali sme sa výhľadmi na pasúcu sa zver priamo z colnice, ktorej začiatok vymedzovali

Foto D. Gurňák

Slon v národnom parku Etosha v Namíbii

statné baobaby. Vychutnali sme si strašne spomalenú botswanskú policajtku, ktorá nám znudene opečiatkovala pasy, takže už po pol hodinke sme sa mohli rozlúčiť s Botswanou a cez most cez rieku Chobe prejsť do Namíbie, kde sme si na colnici pobudli ďalšiu polhodinku. Precvičovali s nami namáčanie (dezinfekciu) topánok. Takže konečne sme v Namíbii, konkrétne v jej najvýchodnejšom cípe, ktorého sa dotýka rieka Zambezi a ktorý sa označuje ako Caprivi strip, teda Capriviho pruh alebo výbežok. Cesta viedla rovinatou krajinou porastenou suchými akáciami a krovinami. Medzi nimi sa občas objavili domorodé osady s tradičnými africkými kruhovými chýžami, často obklopené prúteným plotom. Sem-tam boli pri nich zaparkované autá. Po vyše hodine cesty sme dorazili do mesta Katima Mulilo – centra provincie, kde sme si v modernom nákupnom stredisku vybrali miestne namíbijské doláre a dokúpili zásoby. Potom sme vyrazili na západ. Cesta viedla opäť vyprahnutou rovinou. Bohatým geograficko-historickým výkladom sme sa myslou zatiaľ preniesli do minulosti krajín kadiaľ sme prechádzali. A znova ďalej, cez rieku Kuene sme vošli do NP Bwabwata. A ďalších 200 km po rovnej ceste do nekonečna... Len vďaka mape sme vedeli, že po našej pravej strane vo vzdialenosti 16 km vedú hranice s Angolou a v rovnakej vzdialenosti vľavo s Botswanou. Našťastie kilometre ubíhali, prekročili sme po moste (stráženom políciou) rieku Kavango, ktorá sa ďalej mení na Okavango a pokračovali ďalej. Slnko sa klonilo rýchlo k obzoru a okolo cesty sa objavovali osady a ich obyvatelia. Suchú hlinu vystriedal piesok porastený, viac či menej, suchými krovinami a trávou. Miestami boli stopy požiarov. Bývame v meste Rundu na namíbijsko-angolskej hranici na rieke Kavango. Ešte šťastie, že tu boli ulice osvetlené, ale len málokto asfaltované, autobus takmer zapadol do piesku.

4 Severozápadným okrajom Kalahari do koloniálnej minulosti

Vyrazáme na cestu cez planinu ešte rovnejšiu ako včera. Napriek zdaniu je však aj táto pustatina obývaná. Dedinky v prašnom buši nebolo takmer vidieť. Tvorili ich malé prútené chatrče (tie výstavnejšie z plechu) poctivo ohradené plotmi z prútov, palíc a drôtov. Cestou sa staviame pri základnej škole neďaleko Rundu. Víta nás riaditeľ, zástupca, učiteľky a najmä deti. Povzbudíme ich

Škola pri meste Rundu v Namíbii

k učeniu a dávame im darčeky, dostávajú glóbusy, perá, lopty, zošity a i. V škole k nám boli úžasní, aj nám zaspievali. Musíme sa však ponáhľať, lebo nás čaká dlhá cesta. Na „ulici“ bolo vidieť aj bežný život, hoci oproti takej Tanzánii, tu pouličný ruch vytváralo sotva viac ako 5 až 10 ľudí. Raz darmo, Namíbia je druhý najredšie osídlený štát sveta. Do Namíbie prichádza jar ale v okolitej krajine to vyzerá na úplné suchoty. Terén sa začína dvíhať až po mestečku Grootfontain. Je to asi desiate najväčšie mesto Namíbie, približne ako Šamorín. Tu sme navštívili starú (110 ročnú) nemeckú vojenskú pevnosť s múzeom. Prekvapil nás európsky vzhľad mesta, nielen chodníky na uliciach, ale aj mládež okolo pevnosti, chvíľku nám trvalo, kým sme si uvedomili, že to nie sú turisti ale miestni obyvatelia – potomkovia nemeckých a búrskych (afrických) kolonistov. A že sú bieli Namíbijci na svoju minulosť a pôvod patrične hrdí, sme zistili hneď vzápätí, ako nás postaršia pani voviedla do múzea v budove pevnosti.

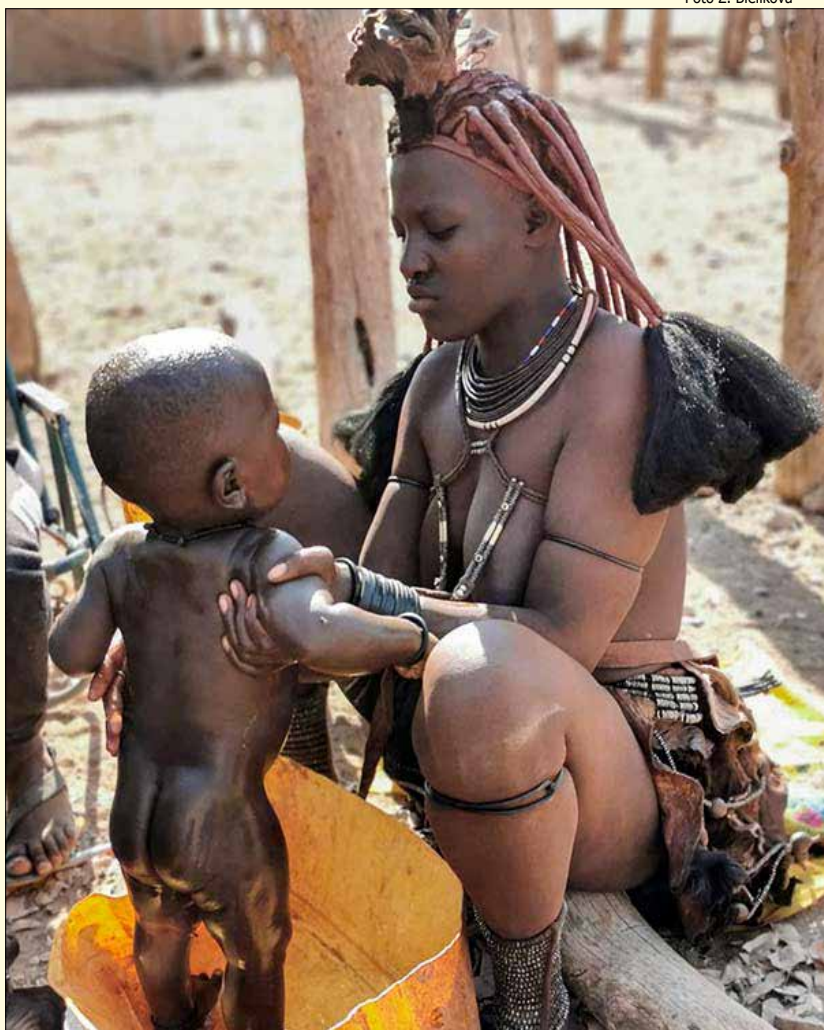
Naša ďalšia cesta smeruje k meteoritu Hoba. Najväčší meteorit na svete, ktorý vážil pri dopade asi 60 ton. Postupne si však z neho ľudia a zub času odkrojili asi 10 ton. Je to takmer čisté železo a nikel. Hoci sa to na prvý pohľad nezdalo, nachádzame sa v najúrodnejšom kraji Namíbie a zdanlivo púste pláne aspoň z časti tvorili momentálne zorané lány polí medzi dosť nariedko rozloženým farmami bielych farmárov.

Podvečer prichádzame na ubytovanie v meste Tsumeb. Zatiaľ najkrajšie

mesto na našej trase. Centrum mesta je udržiavaný park, ktorý lemujú koloniálne budovy aj so „starým“ (storočným) kostolíkom. Aj na hlavnej ulici sa striedajú budovy v koloniálnom štýle a modernejšie obchody. Na konci ulice sa týči banská veža, už len pripomienka baníckej minulosti mesta, hneď za centrom sú totiž medené bane, ktoré však pred pár rokmi boli pre nerentabilitu uzavreté. Na pôvabe mesta sa to však aspoň na prvý pohľad neprejavilo.

5 Safari v NP Etosha

Nasledovala zase cesta vyprahnutou krajinou na severozápad. Krajina okolo nás je stále menej obývaná a lemujú ju všadeprítomné ploty. Prichádzame k východnej bráne parku a vstupujeme do bájneho NP Etosha. Po ďalších cca 20 km sme ešte stále išli po solídnej asfaltovej ceste až k informačnému stredisku a pokladni. Súčasťou areálu je aj stará pevnosť Namutoni. Od návštevníckeho centra začal ten naozajstný terén – čakalo nás 4 a pol hodiny hrkotania po bielych prašných cestách, ale stálo to za to. NP Etosha je omnoho suchší, ako sme si ho predstavovali. Všadeprítomný biely prach vytvára miestami pocit zasneženej krajiny. Občas sa otvoril výhľad na nekonečnú soľnú panvu, pričom sa nedalo rozoznať, či sa na obzore trbliece hladina jazera alebo ide o fatamorgánu. Človek sa diví, z čoho v tej vyprahnutej pustatine žije toľká zver. Najazdili sme po parku vyše 100 km a k našim fotoúlovkom patrili slony, žirafy, antilopy, zebry, pštrosy atď. Top „úlovkom“ boli nosorožce. Došli sme až k napájadlu Batia, kde bola kon-

Kmeň Himba pri meste Opuwo v Namíbií

centrácia zveri najväčšia. Nasledovala cesta späť, paralelne s tou, ktorou sme sem prišli. Od návštevnického centra Namutoni sme šli ďalej cez východnú časť parku na sever. Videli sme ešte zopár nádherných exemplárov. Napokon sme vyšli na rovnú planinu, uprostred ktorej sa týčila ďalšia brána parku. Pri odchode z NP Etosha sme ešte slávnostne vztýčili slovenskú vlajku pri severnej bráne parku. Do diaľky z nej bolo vidno ohradené územie NP, ktoré má rozlohu takmer ako polovica Slovenska. Rozdiel medzi krajinou za plotom a NP bol zjavný. Za plotom sa po planine potulovali kravy, pričom už na aj tak vyprahnutej planine nenechali ani byťku. Cesty po parku boli veľmi prašné a hrbolaté. Po opustení NP sa cesta pomaly zlepšovala. Míňali sme početné osady plné prachu a piesku, až sme napokon dorazili do cieľa do mesta Ondagwa.

6 Do Kaokolandu za

kmeňom Himbov

Najsôr nás udivili miestne mestá Ondagwa a neskôr Oshakati tým, že na africké pomery pôsobili neobyčajne moderne. No čoskoro sme prechádzali aj cez podstatne chudobnejšie osady a napokon cez vyprahnuté planiny provincie Omusati, ktoré sú vlastne pokračovaním panvy Etosha. Je neuveriteľné, že táto vyprahnutá pustatina bola sčasti tvorená rozoranými poliami. Otázka však je, kedy boli naposledy zorané, pretože ráno na hoteli nám tvrdili, že tu tento rok ešte nepršalo. Pokračovali sme na západ cez nekonečné planiny, kým sa okolo nás nezačali zdvíhať malé skalnaté pahorky. Pôda sa z prachovo bielej zmenila na jasno oranžovú. Krátko popoludní sme už dorazili do mesta Opuwo. So sprievodkyňou Monikou sme vyrazili za ďalším poznávaním. V nákupnom stredisku sme nakúpili, pretože Monika nás poučila, že Himbom netreba peniaze (čo sa ukázalo

ako fráza) ale potraviny. Takže sme s jej pomocou nakúpili vrece ryže, olej, múku, chlieb a iné potraviny. Zatiaľ sa okolo nášho autobusu premávalo panoptikum miestneho folklóru – Hererky v širokých šatách a rohatých čepcoch, polonahé Himbky s červenými šúľancami vlasov, skupinky početných a hlučných Angolanov a ďalších. Konečne sme vyrazili po prašnej ceste na juh od Opuwa, kde vo vzdialenosti asi 15 km sme zastavili pri skupine chatrčí, kde už na nás čakala skupina himbských žien s deťmi. Monika nám na konkrétnych dāmách vysvetlila, čo ktorá ozdoba znamená. Ženy Himbov sú v podstate chodiacimi informačnými tabuľkami o svojom stave, počte detí a podobne. Nasledovala obhliadka osady s rozpadnutým kurníkom. V ohrade z trťov pre kozy nás udivila snáď 5 – 10 cm hrubá súvislá vrstva vysušených bobkov na celej ploche. Na kamenitom povrchu osady sa dalo nájsť kadečo, od úlomkov kostí, cez kusy železa (vrátane sekery), až po kusy plastov, či zvyšky detských topánok. Za jednou z chyží stál vrak auta. Na opačnom konci dediny sedeli pod striedkou na skladacích kreslách aj nejakí normálne oblečení muži a nenápadne nás sledovali. Napokon sme sa natlačili do „veľkej“ chyže, kde nám dve dámy predviedli svoju starostlivosť o seba, od natierania sa farbivom a svojimi voňavkami, až po očistu dymom. Nastal čas rozlúčky a vrátili sme sa do Opuwa.

7 V prachu Damaralandu

Vyrazili sme na veľmi dlhú cestu. Tá bola vcelku jednotvárna, stále rovno po krovinatej planine. Len pri pozornom sledovaní krajiny sa raz za pár desiatok kilometrov v krovínach objavilo zopár chatrčí – jediný prejav osídlenia. Väčšinu trasy sme jazdili na nespevnených cestách a v kúdoloch prachu. Smerovali sme ďalej na západ do tajomného Damaralandu – pustého kraja, kam sa veľmi nehrnuli kolonizátori a kde prežíval kmeň Damarov. Po ďalšej hodinke cesty v prašnom opare, ktorá nás viedla do širokého údolia sme konečne populudní zastavili pri prvom dnešnom cieľi – Skamenenom lese. V lokalite sa nachádza niekoľko zachovaných skamenených kmeňov stromov z čias dinosaurov, staré sú vraj vyše 200 mil. rokov. Po polopúšti okolo sa povaluje bezpočet malých úlomkov skameneného dreva. Privítal nás tu aj ďalší symbol Namíbie – veličia podivná, unikátna púštna rastlina.

Po prehliadke skameneného lesa sme pokračovali ešte ďalej na západ po

prašnej ceste. Dostávali sme sa medzi skalnaté vrchy z rôznych druhov vy-preparovaných hornín, až sme konečne dorazili do hlavného cieľa – lokality Twyfelfontein. Tu sa na skalách nachádzajú skalné rytiny Sanov, staré až 7 a viac tisíc rokov, keď tu boli jedinými pánmi krajiny. Možno ešte zaujímavejšia než samotné rytiny bola skalnatá krajina tvorená pieskovcom vytváraným do roztočivých tvarov. Cestou sme obišli ruiny ovčej farmy pri (teraz) vyschnutom prameni vody, ktorý dal lokalite meno. Mimochodom, vraj tu už 8 rokov nepršalo. Postupne sme si obzreli výjavy na niekoľkých balvanoch. V skutočnosti je ich v tunajších horách niekoľko tisíc. Sanovia totiž považovali hory za posvätné miesta – sídla duchov. Rytiny a maľby slúžili pravdepodobne aj na výučbu lovu, ale znázorňovali aj náboženské rituály, v ktorých sa najmä šamani v tranze prevteľovali do tiel vybraných zvierat, napr. leva. Na jednej z rytín je inak nepravdepodobná scéna,

Foto L. Tolmáči

Pohorie Spitzkoppe v Namíbii

ako levica dojí antilopu, ktorá má práve takýto magický význam.

Cestou sme ešte v bočnej doline navštívili kamenný organ – stĺpce čadičových skál lemujúcich krátku a úzku roklinu. Konečne sme sa s prichádzajúcim večerom vydali na spiatocnú, spočiatku opäť hrkotavú prašnú cestu a neskôr asfaltku do mesta Outjo.

8 Z horúcej púšte k chladnému Atlantiku

Dnes nás, skoro ako takmer každý deň, čakala dlhá etapa. Z Outja sme vyrazili na juhovýchod, opäť cez nedozreté krovinaté planiny. To sme využili na kolo prednášok. Cesta ubíhala, pri meste Otjiwarongo sme sa stočili priamo na juh. Mestečko Omaruru nás prekvapilo svojím „neafričným“ vzhľadom – žiadne chatrče, ale domy, niektoré dokonca veľmi osobité a čoraz viac murovaných kostolíkov. Cesta pokračovala na juh až k „diaľnici“ Windhoek – Swakopmund, po ktorej sme smerovali na západ k pobrežiu oceánu. Povedľa nás sa tiahla železničná trať Transnamib a v niektorých osadách stáli štýlové železničné stanice. Z „diaľnice“, inak obľúbenej cesty, na ktorej bola ale na namíbijské pomery hustá premávka (zodpovedajúca u nás tak ceste tretej triedy niekde na vidieku v nedeľu skoro dopoludnia), sme však odbočili k hlavnej atrakcii dnešného dňa – pohoriu Spitzkoppe (1 789 m) na okraji púšte Namib.

Znova hrkotanie po extra hrboľatej ceste v oblakoch prachu, ale pohľad na strmé končiare týčiace sa z prachovo-pieskovej planiny ako dračie zuby bol nádherný. Najvyšší vrch rovnakého mena ako celé pohorie má právom prívlastok namíbij-

Foto Z. Bieliková

Velvičia podivná na skamenenom strome v Petrified Forest v Namíbii

Kolónia tuleňov na Cape Cross v Namíbií

ský Matterhorn. Na výstup až hore sme nemohli pomýšľať, ale vyšli sme aspoň na menšiu „skalku“ Rock Pool. Šliapanie po eróziou zdrsnených rulových skalách v spaľujúcej horúčave bolo zážitkom, najmä vďaka rozličným výtvorom zvetrávania okolo nás. Potom sme horský masív obišli a snažili sa nájsť lokalitu Old Graves, no po menšom blúdení popod skaly a medzi vyschnutou vegetáciou ju našli len niekolkí z nás. Pokračovali sme ďalej po hlavnej ceste k pobrežiu a teraz to už bola naozajstná púšť – Namib. Všade okolo nás pustá planina, len kde tu porastená chumáčmi vyschnutých rastlín. Na obzore sa s blížiacim podvečerom objavili biele mračná hmly – pozdrav Atlantiku, ktorý je tu výrazne ochladzovaný studeným Benguelským prúdom. Práve vďaka nemu sa nad pobrežím často vznáša studená hmla. Čoskoro sme sa k hmlovým oblakom priblížili a vošli do prímorského mesta Swakopmund. Nasledovalo ešte väčšie prekvapenie, lebo toto mesto už vôbec nepripomínalo Afriku. Všetky domy (aj novostavby) napodobňujú koloniálny štýl

s častým doplnkom vežičiek. Uprostred mesta sa týči kostol akoby prenesený zo strednej Európy. Podvečernú prehliadku mesta sme absolvovali naobliekani pri teplote cca 14 °C, pričom pocit chladu umocňoval veľmi vlhký vzduch a vietor.

9 Na Pobreží kostier

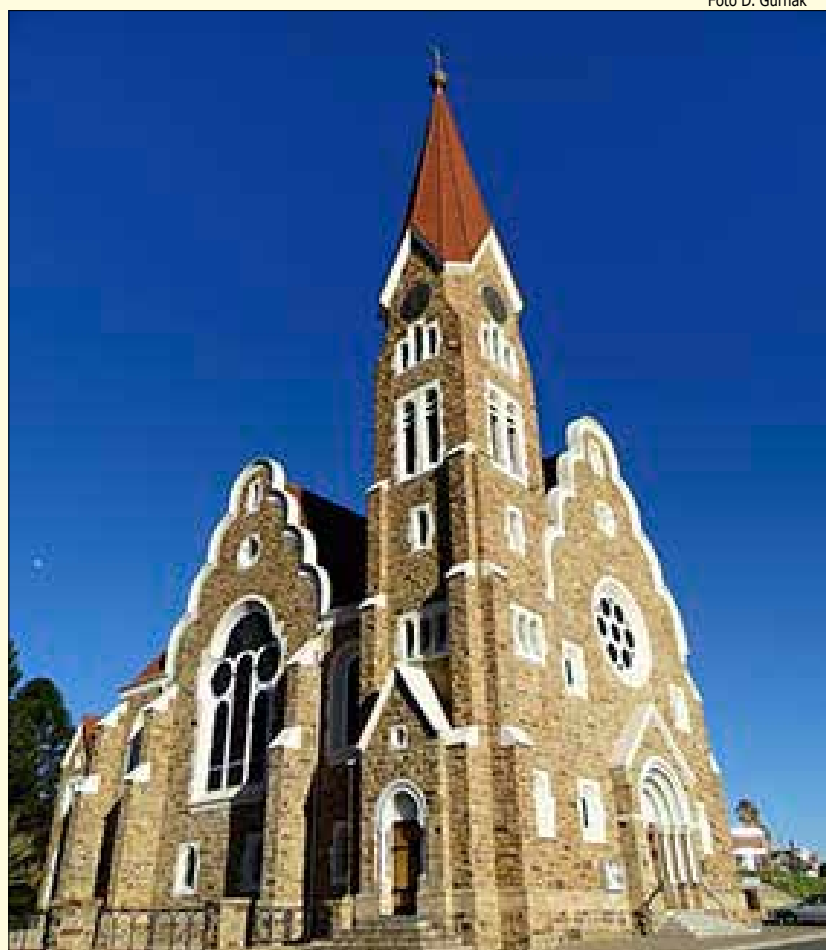
V Swakopmunde nás zobudilo chladné ráno. Hoci vychádzajúce slnko ožiarilo aj duny za mestom, čoskoro zase všetko zahaľovali chuchvalce hmly. Vyrázili sme na sever, cestou sme ale kľučkovali mestom a obdivovali jeho architektúru, okrem iného aj najstarší zachovaný dom v meste. Za mestom už bola iba piesočnatá rovina, ktorú znova halila hmla. Celé to vytváralo veľmi zvláštny dojem, ktorý vystihuje názov tejto oblasti – Pobrežie kostier. Asfaltovú cestu vystriedal pokryv soli, ktorej je tu nadostač. Pre nás bolo podstatné, že aj po tejto tmavej soli sa dalo jazdiť skoro rovnako rýchlo ako po asfalte. Došli sme do cieľa – na Krížový mys, kde v roku 1486 portugalský more-

plavec Diego Cão vztýčil kamenný kríž a sklamaný sa obrátil späť na sever, pretože sa mu stále nepodarilo nájsť námornú cestu do Indie. Originálny kríž už dávno zmizol, no nahradili ho až dve repliky. My sme však na mys nešli kvôli nim, ale kvôli súčasným obyvateľom pod nimi – tuleňom, ktorí si tu vytvorili najpočetnejšiu kolóniu na pobreží Afriky. Má vraj až 100 tisíc jedincov, takže ak by to boli ľudia, bola by asi tretím najväčším mestom Namíbie. Prvé čo nás okrem chladného a veterného počasia privítalo bol prenikavý zápach. Tulene totiž na hygienu veľmi nedbajú a nielen to, doslova okupujú celé územie, vrátane toho, ktoré je vyhradené turistom. Takže polihujú aj pri parkovisku, okolo kamenných krížov, ba obsadili aj posed určený pôvodne pre turistov. Na vyhliadkový chodník so zábradlím sa dá dostať len tak, že na jednom z asi troch miest (ak nie sú veľmi blízko tulene) sa musíte pokúsiť preliezť zábradlie a potom už môžete korzovať. Okrem toho neustály hluk. Nezabudnuteľný zážitok a ak to chvíľu vydržíte, môžete preniknúť do miestneho drsného sveta. Uvidíte scény rodinnej pohody samic s už momentálne dosť odrastenými mláďatami, či drobné súboje a šarvátky samcov (ešte nie je obdobie ruje), ktoré však neváhajú svojho utekajúceho soka prenasledovať svižne cez kolóniu pričom sa rútia cez ležiacich druhov hlava-nehlava. V pozadí more plné plávajúcich tuleňov, niektorých len tak húpajúcich sa na vlnách, iných svižne plávajúcich. Medzi tým nejaké čajky a pobehujúcich šakalov, ktorí napokon vždy nájdu niečo pod zub – mŕtve, či oslabené mláďa. Z Krížového mysu sme sa museli vracieť späť rovnakou trasou, ale predsa len slniečko už hrialo trochu viac, no i tak sa od oceánu valili znova kúdoly hmly. Na púšť sme sa na chvíľu pozreli i zblízka, okrem pokryvu rozpadajúcich sa úlomkov zvetraných kameňov však v tunajšej drsnej krajine prežívajú i odolné sukulent, ktoré dokážu vstrebávať aj drobné množstvo vlhky z hmly. Zastavili sme sa ešte raz priamo na pláži asi 30 km severne od Swakopmundu. Tu sme našli symboly tohto kraja – Pobrežia kostier. Na mori čelí príboju vrak stroskotanej lode Zeila, ktorá tu stroskotala v roku 2008 a pridala sa tak k desiatkam starších vrakov, ktoré počas piatich storočí uviazli na tomto nehostinnom pobreží. Námorníci, pokiaľ sa aj dostali na breh, spravidla zahynuli v púšti. Preto ten desivý názov Pobrežie kostier a pritom je to na pohľad celkom príjemná pláž, ktorá sa tiahne v dĺžke 600 km až k hraniciam Angoly. Cestou cez Swakopmund sme vďaka ob-

chádzke zbadali aj odvrátenú stranu tohto mesta, ktoré nás tak uchvátilo svojou výstavnosťou a čistotou. To však platí len pre centrálnu a južnú časť mesta pri oáze – vádí - občasnej rieky Swakop. Severné štvrte vystavané v púšti vyzerajú inak, početné budy z plechu a iných provizórií striedajú uniformné domčeky veľkosti našich chatiek v záhradkárskych kolóniách. Faktom však je, že tu nevidieť hory odpadkov. A aj do slumu mierili početné skupiny školákov v rovnošatách, ktorým skončila práve škola. Cez Swakopmund sme prešli a zamierili na juh do „konkurenčného“ Walvis Bay. Mesto, ktoré na rozdiel od Swakopmundu, založili Briti. Walvis Bay je síce najvýznamnejší z celkovo dvoch prístavov krajiny, ale samotné mesto nemá veľmi čím zaujať. Fádne ulice, ktorým chýba štýl a nemá žiadne pamiatky. Za to na južnom okraji mesta je krásna pobrežná promenáda lemovaná početnými penziónmi, hotelíkmi a radmi palie. Najväčšou atrakciou sú však kolónie plameniakov hľadajúcich si potravu v bahne na okraji zálivu. Plameniaky tu žijú dokonca i v púšti za mestom, kde tiež presakujúca morská voda vytvára medzi dunami lagúny. Náš konečný cieľ bola Duna č. 7, vysoká asi 70 m. Výhľad bol skvelý. Najmä pohľad cez duny na lode kotviace pred Walvis Bay.

10 Zo Swakopmundu do Windhoeku

Swakopmund s krásnym centrom sa s nami rozlúčil opäť nevľúdny počasím – hustou hmlou a zimou. Keď sme sa dostali z mesta na hlavnú cestu do Windhoeku, trvalo ešte hodnú chvíľu, kým sme vyše 30 km za mestom konečne vyšli z pásma hmly do slnkom zaliatej púšte Namib. Obišli sme najväčšiu povrchovú uránovú baňu Rossing, ale z cesty sme samozrejme nevideli viac ako 400 m hlboký umelý „kráter“ a haldy okolo neho. Pri mestečku Usakos sme opustili púšť Namib. To sa prejavilo súvislým krovinným porastom, ktorý sa tiahol až k horám v pozadí. V jeden moment sme mali šťastie, konečne sme videli na železničnej trati Transnamib, ktorá sa tiahla pozdĺž cesty aj vlak – nákladný, ktorý ťahali až tri rušne. To bolo na asi 350 km dlhej ceste prvý a poslednýkrát, kedy sme naozaj videli funkčný vlak, čo svedčí o tom, že intenzita dopravy je minimálna. Po dlhých hodinách cesty sme konečne popoludní zrazu nabehli na takmer skutočnú diaľnicu – širokú štvorprúdovku s nadjazdmi – neklamný znak blízkosti veľkomesta. A skutočne po pár kilometroch sme vošli

Kostol Christuskirche vo Windhoeku

do Windhoeku. Mesto je rozložené veľmi chaoticky medzi početnými pahorkami a v zeleni, ktorá ale teraz až taká zelená nebola. Zvyšok dňa sme trávili v nevelkom ale veľmi príjemnom centre namíbijskej metropoly. Popri moderných budovách a pamätníkoch sa chúlili staré (maximálne 100 rokov) budovy z koloniálnej éry. Neprehliadnuteľnou dominantou je kostol Christuskirche, vedľa ktorého sa týči Múzeum nezávislosti (Namíbia získala nezávislosť až v roku 1990) a za ním je učupená Alte Feste – Stará pevnosť – najstaršia budova v meste. S týmito komplexom budov sa v nádherných záhradách vyníma budova parlamentu – Tintenpalast, tiež ešte z čias nemeckej nadvlády. Život centra mesta však pulzuje pozdĺž Independence Avenue – hlavnej ulice s výstavnými budovami, medzi ktorými je schovaná Hodinová veža. Neďaleko nej na malej pešej zóne sa nachádza ďalšia atrakcia – Gibeon Meteorite Fountain – fontána vyzdobená 30-timi úlomkami ďalšieho známeho meteoritu, ktorý dopadol do južnej Namíbie pred asi 8 mil.

rokmi, pričom sa rozpadol na tisíce kusov. Práve tie najväčšie zdobia fontánu. Mesto je síce na namíbijské pomery rušná metropola, ale inak ten ruch zasa nie je príliš hektický a ani doprava v uliciach nie je prehustená. Ďalšie dni nás opäť čakajú takmer ľudoprázdne púšte hory a púšte južnej Namíbie.

11 V púšti Namib

Z Windhoeku smerujeme na juh cez 2 400 m vysoké pohorie Auasberge po hlavnej ceste do Juhoafrickej republiky. Premávka rýchlo zredla na vidiecky namíbijský štandard, chvíľku nás zdržali len policajné kontroly. Cesta viedla opäť stromami a krovinnou porastenou planinou lemovanou hrebeňmi horských chrbtov, či osamelých vrchov. Takmer priama cesta nás priviedla do ďalšieho významného mesta Rehoboth – centra osobitnej etnickej skupiny baastardov, potomkov miešancov z koloniálneho Kapska, ktorí sa rozhodli usídlť v polovici 19. storočia práve tu, v srdci dnešnej Namíbie. Takmer celý zvyšok dňa, teda

400 km nás čakali len prašné cesty, viac či menej hrbolaté.

Ďalšou prakticky „neviditeľnou“ atrakciou bola zastávka pri ceste pod košatým stromom. Práve v týchto miestach sme totiž prekročili obratník Kozorožca smerom na juh. Z planiny sme vstúpili do hôr, ktoré boli ešte vyprahnutejšie, len v dolinách bolo zopár stromov, no všetky korytá vodných tokov vyschnuté. Napriek tomu aj tu sme narazili na niekoľko izolovaných fariem zásobovaných vodou z typických studní s veternými čerpadlami. Miestami sme išli cez kaňony. Konečne sme sa dostali na západné úpätia Veľkého zrázu, ktorým povrch Namíbie prudko klesá k pobrežiu Atlantického oceána pokrytého púšťou Namib. Najmä jej južná polovica je pokrytá rozsiahlymi dunovými poľami, ktoré už bolo z diaľky vidno ako sa tlačia medzi skalnaté vrchy. Cesta viedla pozdĺž hôr na juh. Dorazili sme do nášho hlavného cieľa – svetoznámej lokality Sossusvlei s červenými piesočnými dunami nad bielymi planinami pokrytými vyschnutými stromami. Tesne pred národným parkom sa kvalita cesty ešte zhoršila a autobus na drsnej rolete jám poriadne drnčal. Našťastie, priamo na území parku vybudovali k dunám asfaltku, mali sme to ešte 60 km tam a ďalších 60 späť. Zdanlivo pustá planina medzi pribúdajúcimi dunami však nebola bez života, sem-tam sa objavili antilopy oryx, ba dokonca aj pár pštrosov. Na konci asfaltky bolo treba šliapať peši ešte pár kilometrov. O scenérie nebola núdza. Slnko sa klonilo k obzoru a zároveň nám duny osvetľovalo tými najúžasnejšími farbami. Násť scény s vyschnutými stromami nebol problém, dokonca sa podarili aj ďalšie stretnutia s antilopami. Najvyššia v lokalite je vyše 330 m vysoká duna Big Daddy.

Cestou naspäť sme sa zastavili pri dune č. 45, každý vybehol kam vládol, či stihol a všetci sme sa nadchýnali nádhernými výhľadmi. Vietor na hrebeni duny bol dosť silný a závan piesku, také vražedné pre naše foťáky, dali tiež zabrať. Fotili sme aj typické scény pod dunou s vyschnutými stromami a ako bonus nad tým modrú oblohu s akurát primiešanými obláčikmi – nádhera. Nás však čakalo ešte 170 km po hrbolatých prašných cestách nočnou pustatinou do osady Betta. Našťastie, cesta ubehla bez nehôd a o pol jedenástej v noci sme v púšti našli svetlo hlavnej budovy kempu.

12 Južnou pustatinou provincie Karas

Foto M. Paško

Duna č. 7 v púšti Namib

Ráno nás zastihlo v zapadnutej osade Betta na okraji púšte Namib. Pôvodne sme chceli vyraziť pri svitaní, ale zistilo sa, že máme málo nafty a museli sme čakať, kým niekto spustí miestnu čerpaciu stanicu. Čas sme využili obhliadkou kempu, do ktorého sme prišli neskoro v noci. Kemp mal vlastnú pozorovateľňu, stádo divokých oryxov a v sade voňavo kvitnúcich citrusov sme našli i jedného krotkého. Chatky vykurovali miestni domorodci v jednoduchých peciach, ktoré stáli za chatkami. Majiteľom kempu bol, ako zvyčajne, beloch. Konečne po natankovaní sme zase vyrazili v kúdoloch prachu po okraji púšte na juh. Scenérie hôr, púšte a zamračenej oblohy boli čarovné. Na prvý pohľad pustatina, no našimi „spoločníkmi“ pri ceste boli nekonečné ploty vymedzujúce jednotlivé farmy. Je na počudovanie, že v tejto pustine dokáže nejaký dobytok prežiť a nieto ešte dávať aj nejaký zisk. Navyše, 100 km sme prešli priamo cez asi 2-3 farmy. Predstava života na nich nie je práve lákavá. Konečne po dlhšej ceste prvá dedinka Helmeringhausen s pár domami a štýlovým hotelom. Čoskoro sme zistili, že opatrovanie a vystavovanie vrakov starých áut a strojov je v južnej Namíbii asi súčasť folklóru. Na krátkej zastávke na nás cerila zuby lebka nejakého zvera (že by zebry?). Po vyše troch hodinách jazdy sme došli do mestečka Bethania, skladajúceho sa tiež zo štýlových koloniálnych domčekov. Pre nás však bolo podstatnejšie, že začala asfaltová cesta. Čoskoro sme sa dostali na hlavnú cestu Luderitz – Keetmanshoop a uháňali po nej na východ. Práve vtedy prišlo malé prevrpa-

nie, začalo v náznakoch pršať, skončilo to však pri pár kvapkách. Prešli sme okolo mesta Keetmanshoop a za ním došli do dnešnej atrakcie – lesa aloe rozsochatej – národnej rastliny Namíbie. Tieto rastliny stromovitého vzrastu rastú jednotlivo na hromadách skál, ktorými je okolie posiate. V rastlinách i pod nimi si našli domov aj viaceré živočíchy, ako papagáje, či drobné cicavce. Kúsok od tohto zvláštneho lesa sa nachádza ďalšia pamätihodnosť – Giant's Playground – ihrisko obrov. Planina posiatá hromadami skál, ktoré vznikli zvetrávaním v špecifických podmienkach polopúšte vytvorili bizarné útvary, ktoré akoby naozaj niekto z dlhej chvíle naukladal na hromady, stĺpy, až na to, že tých útvarov sú naokolo stovky, takže rozhodne nejde o nejaký prvoaprílový žart miestneho podnikateľa.

Nasledovala krátka zastávka na nákup v mestečku Keetmanshoop, ako zvyčajne s typickou koloniálnou architektúrou. Čo však bolo trochu iné boli ľudia, výrazne boli zastúpení miešanci, opäť dôsledok koloniálnej minulosti, keď práve sem prenikali tieto skupiny z juhu z koloniálneho Kapska. Mestečko má originálne centrum s rozpadnutým pamätníkom víťazstva a sochou pastiera oviec. Nasledovala ešte dvojhodinová cesta na juh po prašných, ale celkom dobrých cestách ku kaňonu Fish River. Cestou sme obišli priehradu Naute, ktorá vodou zásobuje rozsiahlu farmu zameranú na pestovanie viniča, datlí, citrusov a iných plodín. Ďalej sme pokračovali pozdĺž železnice smerujúcej na juh do Juhoafrickej republiky.

Foto L. Tolmáči

Prechádzka po Dune č. 7

Cestou sa v prašnej planine dali zahliadnuť aj pštrosy. No a napokon sme dorazili do nášho cieľa, štýlového ubytovania v NP Gondwana, ležiaceho nad kaňonom Fish River. Celý areál kempu je vyzdobený vrakmi starých áut, súčasťami strojov, a to platí aj pre štýlový interiér rezortnej reštaurácie, kde podávajú výborné jedlá. Mimochodom, po záhrade okolo našich prízemných domčekov sa tiež potuluje zdomácnený oryx.

13 Od kaňonu Fish River za rieku Orange

Ráno sme sa vyštverali na výšinu nad rezortom a pokochali sa okolitou krajinou.

Napriek varovaniu značiek sme žiadnu zver nestreli, ale mohli sme si ešte vychutnať pohľady na zaujímavo rozmiestnené a naaranžované vraky starých áut. Vyrazili sme na juhozápad k lokalite Hobas, kde sme vstúpili na územie N. P. a smerovali po hrbolatej ceste k druhému najväčšiemu kaňonu na Zemi – Fish River Canyon. Čoskoro sme zastali na okraji priepasti a kochali sa panorámou, ktorú prekoná len americký Grand Canyon. Túto panorámu sme si mohli vychutnávať nasledujúce chvíle počas túry po okraji kaňonu. Na dne kaňonu síce teraz miesto rieky boli len izolované tóny vody, no i tak pohľad na nádherné meandre kaňonu zaliate

Foto M. Paško

Červené pieskové duny Sossuvlei na okraji NP Namib Naukluft

ranným slnkom bol úžasný. Prišli sme až k miestu, kde sa (výlučne so sprievodcom) dá po strmom chodníku zaistenom reťazami zísť na dno kaňonu. Čas však neúprosne bežal, nastal čas odchodu. Pomínali sme posledné namíbijské doláre za suveníry a občerstvenie a vyrazili na cestu ďalej na juh. Tá viedla pozdĺž železnice medzi krásne tvarované skalnaté vrchy na šire planiny juhovýchodnej Namíbie. Takmer púste pláne pokryté kameňmi a pieskom boli poctivo oplotené. Za osadou Grünau už našťastie viedla priama asfaltka až k údoliu pohraničnej rieky Orange. Zišli sme do údolia rieky Orange, ktoré v krajine pôsobí podobne ako Níl na Sahare. Rieku lemovala svieža zeleň. Ako sme zistili, prevažne rozsiahle vinohrady. Prišli sme však na namíbijskú hranicu a začal asi pôsobiť dátum piatok 13. Všetci sme prešli pasovou kontrolou, no následne náš autobus krúžil po colnici hore-dolu. Trocha nás „péroval“ namíbijský colník, ale potom sa zistilo, že je to nedorozumenie, pretože on si myslel, že do Namíbie vchádzame. Teraz už išlo všetko relatívne hladko, dostali sme sa cez rieku Orange a vstúpili na územie poslednej krajiny na našej trase – Juhoafrickej republiky. Prvý nocľah tu máme v mestečku Springbok, bývalom banskom meste.

14 Západným Kapskom pod Stolovú horu

Vydali sme sa na záverečnú presunovú etapu do cieľa nášho putovania. Cesta však bola veľmi dlhá a únavná, aj keď samotná magistrála bola v perfektnom stave a mohli sme po nej uháňať maximálnou rýchlosťou. Cesta viedla zvlnenou krajinou husto porastenou trsmi rozličných bylín, pričom osídlenie bolo vidno raz za pár desiatok kilometrov. Ideálny čas na predstavenie krajiny, kam sme vchádzali, v prednáškových vstupoch. Pretože nás čakalo skoro 600 km cesty, robili sme len nevyhnutné zastávky. Počas nich bolo možné sledovať rozmanité kvitnúce rastliny, ktorými je táto oblasť známa. Práve tu začínala jar. Postupne sa krajina začínala meniť, najmä keď sme prekročili Sloniú rieku (Olifant), ktorá kedysi tvorila severnú hranicu starej kolónie Kapska. Údolie samotnej rieky je intenzívne zavlažované a pokryté rozsiahlymi poľami. Na juh od rieky sa začínali dvíhať hrebene pohorí – najmä takmer 2 000 m vysoké pohorie Cederberg, pripomínajúce Tatry alebo Alpy aj so zelenými lúkami v podhorí. Krajina bola stále zelenšia a úrodnejšia a už vôbec nepripomínala Afriku. Jediné čo oproti našej domovine udieralo do očí, boli tie veľké vzdialenosti medzi

jednotlivými osadami, či samostatnými farmami. Prekračovali sme ďalšie horské hrebene, tvorené už aj vápencami pekne sformovanými do výrazných a poprevracaných vrstiev. Za posledným pásmom hôr za mestečkom Citrusdal (obklopeného sadmi citrusov) sa rozprestierali rozľahlé zvlnené pahorkatiny pokryté pomaly dozrievajúcimi obilnými lánmi, či trávnatými pasienkami – ozajstný poľnohospodársky raj. Po ďalších krátkych zastávkach, kedy sme si vybrali miestnu menu – rand a kúpili nejaké to občerstvenie, sme neustále postupovali na juh. Až sa konečne nad trávnatou planinou s pasúcimi sa čriedami oviec objavila Ona – legendárna Stolová hora. Hoci sme rôzne stolové vrchy videli dnes už skôr, ba niečo aj po minulé dni, tu nemohli byť pochyby, že je to Tá pravá Stolová hora nad Kapským Mestom, aj keď bola od nás vzdialená takmer 100 km. Hora sa pomaly zväčšovala, až sme pod ňou uvideli i oceán a samotné Kapské mesto. Osídlenie postupne hustlo, cesta sa zmenila na štvorprúdovú magistrálu a následne sme vošli do aglomerácie Kapského Mesta. Samotné mesto sa tiesni na úpätí Stolovej hory, ale na rovine východne od neho sa tiahnu do šírky predmestia, ktoré tvoria samostatné celky. Práve v týchto predmestiach sa koncentruje aj najväčšia chudoba, čo sme si pri prejazde ihneď všimli. Ako sme sa priblížili k plážam naproti Kapskému Mestu, slumy vystriedali naopak výstavné vilové štvrte. Našou prvou zastávkou bola pláž v predmestí Table View, z ktorej je najznámejší pohľad na Stolovú horu a na Kapské mesto. Oceán nás privítal silným vlnobitím a vetrom, takže nikomu sa nechcelo ísť do chladnej vody, ale pohľad stál za to. Nasledoval presun do centra mesta, kde sme sa ubytovali v hoteli, ktorý stojí hneď pri parlamente Juhoafrickej republiky. Kapské mesto je totiž jedným z troch hlavných miest Juhoafrickej republiky, konkrétne práve sídlom parlamentu. Po oddychu väčšia časť z nás vyrazila na večeru, ale nastali komplikácie. Zamestnanci hotela nám hneď dali tipy na dobré reštaurácie, ale dôrazne odporúčali nechodiť peši, ale iba taxíkmi, nebrať si so sebou cenné veci a pasy. Napokon po dojednávaní, s našou takmer 20-člennou skupinou poslali jedného z recepčných, aby nás odprevadil do najbližšej slušnej reštaurácie. Cítili sme sa ako v bojovej zóne, keď sme vykráčali. K nášmu úžasu sme prešli z nášho hotela sotva 100 m za roh do ďalšieho hotela. Zostali v nás rozpačité pocity, či nás iba strašili, alebo či je to tu po zotmení naozaj také nebezpečné. Návrat do hotela prebehol bez mimoriadnych udalostí, hoci neskôr v noci bolo z ulice počuť rôzne pokrikovanie a zopárkrát sa

Foto L. Tolmáči

Mys Dobrej nádeje pri Kapskom Meste

po okolí prehnaní policajné autá s majákmi a sirénami. Ešteže sme nad tým všetkým a nad nami je už len Stolová hora s lanovkou, ktorá premávala až do západu slnka.

15 Na Myse Dobrej Nádeje

Ráno sa nám Stolová hora síce predviedla jemne zahalená do kúdolov hmly, no práve ten kúsok, ktorý bol naším cieľom – oblasť vrcholovej stanice lanovky, zostával poodhalený. Plní nádeje sme sa teda vybrali za Horou, lenže už pri dolnej stanici lanovky bolo zrejmé, že to nebude len tak. Kabínka lanovky (ktorá vnútri rotovala, takže každý počas jazdy uvidel výhľad na 360° dookola) nás vyviezla rovno do oblaku a 9 °C chladu a vetra. Ocitol sme sa v hmlistom svete prízrakov, ktorý ale rozjasňovali pestré kvety. Kapský polostrov je unikátnou botanickou oblasťou, ktorá nemá vo svete obdobu. Skutočne, kvety boli také, aké sme my laici v botanike ani nemali šancu rozpoznať. Hoci sme okolo vrcholca Fountain Peak blúdili v hmle vyše hodiny, Hora nás nemienila odmeniť výhľadom, ba ešte nás dráždila tým, že občas na nás zhora cez kúdoly hmly presvitlo slnko, ba tesne pred odchodom sa v medzere medzi mrakmi ukázal oceán, aby vzápätí zase všetko pohltila hmľa. Zišli sme preto dolu, niektorí s odhodlaním, že sa ešte vrátia (veď sme tu ešte 2 dni). A o to asi Hore išlo, lákať nás k sebe ďalej. Pohľad na Kapské mesto sme si tak miesto z výšky 1 000 m vychutnali len z výšky 370 m, ale i to stálo za to.

Prekľučkovali sme cez centrum mesta, kde nás upútala vcelku luxusná zástavba malebných domčekov i naozajstných víl a zamierili pozdĺž východných svahov Hory na juh k Mysu Dobrej nádeje. Dorazili sme opäť k pobrežiu oceána, tentoraz v zátok False Bay a míňali prímorské letoviská. Napokon sme zastavili v obci Seaforth The Boulders a to kvôli obyvateľom miestnej pláže – roztomilým tučniakom okuliarnatým (alebo aj africkým). Najväčšie krdle tučniakov boli na malej pláži, ale veľa mláďat, no aj dospelých hniezdilo v krovinách okolo pláže, kde mali prichystané i útočiská z recyklovaných plastových nádob. Nemohli sme sa ubrániť dojmu, že táto kolónia nám bola akosi sympatickejšia, než tá tulenia na Krížovom myse. Tu síce bolo ticho, no na chodníku medzi krovinami, to už tiež zapáchalo a netreba zabúdať, že tých malých tučniáčikov tu žije 30-krát menej ako tuleňov na Cape Cross.

Naša túžba a nádeje nás však hnali ďalej až na koniec (africkej) zeme – k Mysu Dobrej nádeje. Po vstupe do N. P. sme zastavili na útesoch a obdivovali výhľad na False Bay na východe, nad ktorým sa tiahlo hornaté pobrežie až za obzor. Tam asi 150 km od nás a asi 45 km južnejšie leží najjužnejší cíp Afriky – Strelkový mys. Okrem zvláštnych kvitnúcich rastlín na útesoch nás prekvapila i hrozivo vyzerajúca jašterica. Pokračovali sme však ďalej na juh až k výbežku Cape Point. Na preplnenom parkovisku sme si všimli striehnuce paviany, slediace po koristi medzi neopatrnými turistami. My sme vykročili po chodníku hore k starému majáku.

Foto L. Tolmáči

Kapské Mesto, nazývané „mother city“

Otvárali sa nám nádherné pohľady na útesy hlboko pod nami a neustály príboj oceánu. Pohľad takmer kolmo dolu zo skoro 200 m výšky bol tak úchvatný, že sme aj zabudli na trucovitú Stolovú horu. To však nebolo všetko, od majáku sme ponad útesy schádzali k nie veľmi nápadnému výbežku ležiacemu asi 1,5 km na západ. Práve on je totiž tým slávnym Mysom Dobrej nádeje, hoci by mu svedčalo aj pri inak peknom počasí jeho pôvodné meno Búrľivý mys, či Mys Búrok, lebo vietor tu dul naozaj statočne. Na pláži pod nami sme zbadali obrovského mroža, ktorý si vylihoval a odháňal od seba zvedavcov. No a konečne sme dorazili na preslávený Mys Dobrej nádeje. Vlny príboja za nami boli fascinujúce a za nimi sa po obzore pomaly posúvali siluety lodí, ktoré po 531 rokoch plávajú v stopách objaviteľa Bartolomea Díaza. Od nás 4 000 km na juh až k Antarktíde je len oceán, podobne 6 400 km na západ je pobrežie Južnej Ameriky. No a do Bratislavy to máme odtiaľto k našej Alma mater priamou čiarou 9175 km. Z expedícií Regionálky to síce nie je rekordná vzdialenosť (Honduras a Yucatán sú o pár stoviek km ďalej), ale je to zatiaľ najjužnejší bod dosiahnutý našimi expedíciami a exkurziami. Nečudo preto, že sme si dali skupinovú foto nielen hore na útese, ale aj dolu na pobreží. Nastal čas návratu, zatiaľ len do Kapského mesta, opäť pozdĺž pobrežia False Bay, no tu nás čakalo ďalšie prekvapenie. Už cestou na juh sme si všimli tieň v zátok mestečka Simon's Town, kde mimochodom kotví i časť juhoafrického vojenského námorníctva. Teraz sa naše podozrenie potvrdilo niekoľkonásobne,

pár desiatok metrov od pláže si pomaly hore-dolu plávali veľryby. Celkom jasne sme mohli sledovať nielen nimi sčerenú hladinu zátoky, ale podchvíľou sa niektorá vynorila na nádych, ba občas i vypustila povestnú fontánu. Prepraviť do mesta sme sa chceli popri Chapmenspeaku ale kontrola na ceste nás tam nepustila. Autobus je príliš vysoký a tunelmi neprejde. Škoda, bola by to krásna vyhlídková jazda.

16 Kapské Mesto a cesta domov

Dnes, v predposledný deň pobytu v Afrike, si každý mohol zorganizovať program podľa vlastnej chuti, aby čo najlepšie využil deň v nádhernom Kapskom Meste. Časť vytvorila vrcholové družstvo a ešte skoro ráno za tmy vyrazili na výstup na 669 m vysoký vrchol Lion's Head (ten špicatý vedľa Stolovej hory), takže východ Slnka privítali už na vrchole. Všetci sa ale vydali na prehliadku mesta. Pokiaľ ide o Stolovú horu, tá si zasa vrchol prikryla hustým závojom hmly, ktorý odložila až neskoro popoludní.

Samotné Kapské Mesto pôsobí veľmi príjemným dojmom. Hoci jeho pamätihodnosti sú ako keby poukryvané medzi jednotlivými mestskými blokmi a chýba tu nejaké centrálné námestie alebo bulvár. Naš hotel leží síce kúsok od parlamentu, no dostať sa k nemu dá len okľukami cez bočné uličky. Na jednej z nich leží Slave Lodge, v ktorej sídli juhoafrické národné múzeum. Pred budovou sa týči socha generála a politika Smutsa. Hneď vedľa stojí v krásnych záhradách historická budova

parlamentu, pred ktorou je zasa socha kráľovnej Viktórie. Najkrajšia prechádzka je však v centrálnom parku na Government Avenue, ktorý je skôr botanicou záhradou plnou exotických drevín, ale aj rôznych zvierat, najmä veľkých veveričiek, ktoré neustále pribiehajú pýtať si od ľudí jedlo. Údajne najživšou ulicou je však Long Street. Táto ulica vôbec nepôsobí výstavne, napriek tomu zaujme koloniálnou architektúrou a štýlovými reštauráciami a klubmi. Najchýrnejšou z reštaurácií je Mama Africa v originálnej budove, v ktorej podávajú špeciality z celej Afriky. Dolná časť centra je zastavaná modernými vežiakmi, medzi ktorými sa chúlia ešte staré budovy z koloniálnych čias. Za srdce starého mesta sa považuje nevelké námestie Green Market Square obsadené trhom so suvenírmi. Po uliciach kráčajú ľudia všetkých možných rás a národností, takže Kapské Mesto je nielen Afrika v malom, ale skôr celý svet v malom. Symbolom zašlých koloniálnych čias je pevnosť, ktorú založili kedysi Holanďania a dnes je v nej múzeum. Škoda len, že dojem kazí dosť veľa odpadkov v jej okolí, ako aj zvýšená koncentrácia rôznych pochybných živlov, kvôli ktorým je cudzincovi lepšie chodiť len po hlavných uliciach, alebo v skupinkách. Je fakt, že medzi žobrákmi prevládajú najmä černosi, ale videli sme aj urasteného bradatého belocha ako sa s popísaným kartónom (Som hladný), stavia pred autá na križovatke.

Popoludní sa väčšina z nás vydala na výjazd za hranice mesta. Najskôr sme vyšli na 350 m vysoký Signal Hill, z ktorého sme si pozreli panorámu mesta pod Stolovou horou z inej (západnej) strany. Potom sme prešli cez hromadiace sa popoludňajšie dopravné zápchy na východný okraj mesta, kde sme šli desiatky minút okolo najväčších slumov v Južnej Afrike – Khayelitsha, ktoré sú ohniskami vysokej kriminality. My sme ich videli len z diaľky často schované za plotmi. Smerovali sme k mestečku Stellenbosch, centru vinárskeho kraja. Tradíciu pestovania viniča a výroby kvalitného vína sem na prelome 17. a 18. stor. priniesli migranti z Francúzska. My sme navštívili vinárstvo pár kilometrov pred Stellenboschom. Krásna historická hacienda zo začiatku 19. storočia vo svojich útrobach ukrýva moderné zariadenia na veľkovýrobu vína. Samozrejme sme i degustovali zopár vzoriek a následne si mnohí z nás kúpili aj suveníry pre známych a príbuzných. Nasledoval návrat do Kapského Mesta, no nie na hotel, ale opäť na vrch Signal Hill. Na vrchol sme sa dostali akurát pri západe slnka nad oceánom. No

ešte úchvatnejší bol pohľad na rozsvecujúce sa svetlá mesta pod Stolovou horou. Ešteže trvá africký súmrak len krátko, za pár minút sa mesto rozžiarilo ako vianočná výzdoba. Až teraz za tmy nastal čas návratu. Čaká nás posledný večer, treba si oddýchnuť pred ďalekou cestou domov a najmä sa pobaliť.

V posledné africké ráno na expedícii Bojar nás v Kapskom Meste zobudilo jasné slnečné počasie. Dokonca aj Stolová hora je bez jediného obláčika. Krátke dopoludnie využil každý ako vedel. Časť oddychovala, samozrejme všetci balili a poniektorí sa vydali ešte na skok do mesta dokúpiť posledné suveníry a darčeky. Ba tí najrýchlejší predsa len pokorili aj Stolovú horu a stihli sa na ňu opäť vyviezť. Cestou na letisko odznela posledná prednáška a sumarizácia najzákladnejších faktov o trase našej expedície. Každý z účastníkov dostal na letisku pečiatku BOJAR do svojho expedičného pasu. Spiatočné lety prebiehali bez problémov, do Viedne sme prileteli takmer presne na čas a dokonca dorazila s nami aj všetka naša batožina.

Záver

Expedícia BOJAR 2019 bola veľmi úspešná a priniesla množstvo poznatkov, skúseností a cestovateľských zážitkov všetkým zúčastneným. Umožnila nám komplexné spoznanie vybraných štátov regiónu južnej Afriky, od ich jedinečných prírodných predpokladov ako druhé najvyššie vodopády sveta: Viktóriine vodopády; prechod najsuchšími časťami sveta a návšteva najstaršej púšte sveta: Namib; návštevu jedinečných národných parkov s divožijúcimi zvieratami: Etosha, Dorob a Namib-Naukluf; vidieť originálne geomorfologické a geologické formy: kaňony, skalné útvary, pieskové duny a i., prechod tromi známymi veľtokmi na africkom kontinente: Zambezi, Okavango a Orange. Z humánnogeografickej stránky expedícia umožnila spoznanie socio-ekonomickej dimenzie južných regiónov afrického kontinentu, ich demografickej skladby (styk černošskej, belošskej komunity a pôvodných obyvateľov San), kontakt s domorodými kmeňmi a pôvodnými obyvateľmi regiónov južnej Afriky: Herero, Himba, bušmeni, hontoti a i., oboznámenie sa s históriou a geopolitikou štátov južnej Afriky, utvorenie trvalej predstavy o kultúrohistorických hodnotách oblasti, pozorovanie rozdielov v rozvoji a ekonomickej úrovni jednotlivých regiónov a krajín. Tie sme sa snažili sprístupniť žiakom a pedagógom

slovenských škôl vo zverejnených príspevkoch. Plné znenie georeportáže s fotografiami z expedície BOJAR 2019 nájdete na stránke Katedry regionálnej geografie, ochrany a plánovania krajiny a na FB profile Geografické exkurzie a expedície Regionálky.

Podakovanie

Tento príspevok vznikol v rámci projektu KEGA 039UMB-4/2018

Zoznam použitej literatúry

- ADAMS W. M. a kol. 2013. *The Physical Geography of Africa*. New York: Oxford University Press, 427 s.
- ANDĚL J., BIČÍK I., BLÁHA J. D. 2019. *Makroregiony světa - Nová regionální geografie*. Praha: Karolinum, 326 s.
- BINNS, T. a kol. 2012. *Africa. Diversity and Development*. London: Routledge, 414 s.
- CLIFFORD, N. J., VALENTINE, G. 2003. *Key Methods in Geography*. London: SAGE Publications, 572 s.
- ČIPKOVÁ, E., KAROLČÍK, Š., ŽARNOVIČAN, H., DROPOVÁ, K. 2015. *Vonkajšie prostredie ako priestor pre vzdelávanie a učenie sa*. Bratislava: Univerzita Komenského, 294 s.
- ČIŽMÁROVÁ, K. 2000. *Didaktika geografie 1. VŠ skriptá*, 1. vydanie, Banská Bystrica, 161 s.
- GREGORY, D. a kol. 2009. *The Dictionary of*

Human Geography. Oxford: Wiley-Blackwell, 1052 s.

GURŇÁK, D. 2019. *Štáty v premenách storočí - dejepisný atlas Svetové, európske, slovenské a české dejiny na politických mapách od najstarších čias do súčasnosti*. Bratislava: Mapa Slovakia Plus, 88 s.

DUBCOVÁ, A. a kol. 2013. *Didaktika geografie v teréne*. FPV UKF, Nitra, 395 s.

HALL, J. 2018. *Touring Atlas South Africa*. Jeppetown: Sunbird Publishers, 80 s.

HULEC, O. 1997. *Dějiny Jižní Afriky*. Praha: NLN, 413 s.

HUMPHREYSOVÁ, S. 2018. *Namibie a Viktóriiny vodopády (The Rough Guide to Namibia)*. Brno: Jota, 380 s.

HUNTINGTON, S. P. 2001. *Střet civilizací*. Praha: Rybka Publishers, 447 s.

ILIFFE, J. 2001. *Afrika a Afričané - dějiny kontinentu*. Praha: Vyšehrad, 375 s.

KLÍMA, J. 2012. *Dějiny Afriky*. Praha: NLN, 688 s.

KOLEKTÍV 2020: *World Fact book 2020*

MURPHY, A. a kol. 2013. *Southern Africa*. London: Lonely Planet, 758 s.

TURKOTA, J. 1980. *Základy všeobecné didaktiky geografie*. SPN, Bratislava, 263 s.

ZÁHOŘÍK, J. 2010. *Subsaharská Afrika a světové mocnosti v éře globalizace*. Praha: NLN, 179 s.

ZÁHOŘÍK, J. 2012. *Ohniska napětí v postkoloniální Africe*. Praha: Karolinum, 274 s.

Expeditions as a suitable method of geographical education

Case study - Expedition Bojar 2019

Ladislav Tolmáči, Anna Tolmáči, Daniel Gurňák

Abstract

Geographic expeditions are a specific form of field education that involves two aspects; for a group participating in a direct scientific-educational expedition; for those who are participating in an ad post expedition and have the opportunity to learn about getting to know and exploring the regions visited through, e.g. georeportages and other forms of education. The published case study is an example of the second aspect of expeditionary education.

prof. RNDr. Ladislav Tolmáči, PhD., Katedra regionálnej geografie a rozvoja regiónov, Prírodovedecká fakulta UK, Bratislava, **e-mail:** ladislav.tolmaci@uniba.sk

RNDr. Mgr. Anna Tolmáči, PhD., Katedra regionálnej geografie a rozvoja regiónov, Prírodovedecká fakulta UK, Bratislava, **e-mail:** anna.tolmaci@uniba.sk

doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD., Katedra regionálnej geografie a rozvoja regiónov, Prírodovedecká fakulta UK, Bratislava, **e-mail:** daniel.gurnak@uniba.sk

EÚ a východné Stredomorie – susedia, partneri, či protivníci?

Klaudia Glittová, Daniel Gurňák

Príspevok podáva politicko-geografickú analýzu komplexného geopolitického vývoja a súčasného postavenia krajín východného Stredomoria vo vzťahu k Európskej únii. Zameriava sa najmä na ekonomické, politické a bezpečnostné väzby regiónov. Turbulentné vonkajšie faktory ovplyvňujúce nerovnomerný ekonomický rast poukazujú na meniace sa postavenie a vplyvy Európskej únie v skúmanom regióne z vnútropolitického aj globálneho hľadiska.

Úvod

Už školáci na základných školách sa učia rozdiel medzi kontinentom a svetadielom práve na príklade Európy, ktorá je „len polostrovom na západnom okraji Eurázie“. S problémom vymedzenia hraníc Európy sa geografi, politici a verejnosť boria už od nepamäti. Samozrejme, problémom sú najmä jej suchozemské hranice s Áziou. No ani časť jej morských hraníc netvorí tak jednoznačnú a nespochybniteľnú bariéru, ako by to mnohí predpokladali. Najmä ak sa jedná o pomerne malé vnútrozemské more, akými sú Stredozemné, Čierne, či dokonca Marmarské more. Samozrejme vodné toky a plochy vždy tvorili v krajine ľahko identifikovateľnú bariéru, no zároveň nikdy neboli neprekonateľné, ba často skôr uľahčovali (pri vlastníctve patričného loďstva) presuny ľudí, tovaru, myšlienok a žiaľ aj armád. Stredozemné more, tvoriace južnú hranicu Európy, získalo svoju hraničnú funkciu v stredoveku, keď sa stalo rozhraním medzi kresťanskou Európou a moslimským svetom Blízkeho východu a severnej Afriky. Stáročia pred tým bolo toto more hlavnou dopravnou spojniciou Rímskej ríše a uľahčovalo pred ňou šírenie gréckej, či fenickej civilizácie. Ani v časoch rozdelenia Stredomoria na kresťanský sever a moslimský juh toto delenie nebolo absolútne – more sa dalo obísť zo západu (stredoveké moslimské štáty na Pyrenejskom polostrove) či z východu (expansion Osmanskej ríše). V modernej dobe so čoraz viac ukazovalo, že strategický význam Stredomoria neustále stúpa, a najmä pre integrujúcu sa Európu je otázka jej vzťahov s krajinami na protiláhlych brehoch dôležitá minimálne rovnako, ako vzťahy s jej východnými susedmi. V roku 2020 si symbolicky pripomíname 25 rokov od vzniku Barcelonského procesu. Závazku, ktorý postupne vytvoril

množstvo euro-stredomorských iniciatív, od medzinárodných až po regionálne a miestne. Výročie prichádza v čase globálneho narušenia spôsobeného zdravotnou krízou a z toho vyvodzujúcich hospodárskych a sociálnych dôsledkov, ktoré spoznáme až po čase.

Región východného Stredomoria sa v posledných rokoch dostal do popredia globálneho politického záujmu a medializácie tým, že bol hlavným hnacím motorom predtým neviditeľného toku nelegálnej migrácie do Európy s absolútnym vrcholom v roku 2015. Za týmto vývojom však stoja dlhotrvajúce problémy vrátane pokračujúcej sýrskej občianskej vojny, ako aj izraelsko-palestínskeho konfliktu. S vytvorením schengenského priestoru nastal problém ochrany spoločných vonkajších hraníc. Hoci pozornosť verejnosti v strednej Európe sa spočiatku často obracala na problémy ochrany východných suchozemských hraníc EÚ, ako oveľa zložitejším problémom sa javí ochrana morských hraníc. Obzvlášť v prípade nesmierne členitého južného pobrežia Európy, ktoré je viac ako 6 krát dlhšie než východné hranice EÚ. Arabská jar prinútila tisíce zúfalých migrantov, aby sa pokúsili prejsť naprieč Stredozemným morom v provizórnych lodiach na európsky „druhý breh“ s prvotnou vidinou lepšieho života. Pre celú Európu sa tak objavila nová výzva – prijať a popasovať sa s nestabilitou v geograficky blízkom susedstve, ktorá sa stáva čoraz viac jej priamou súčasťou.

V našom príspevku chceme poukázať na geopolitické aspekty vzťahov EÚ s regiónom východného Stredomoria vyplývajúce z ich pozvoľne rastúcej vzájomnej ekonomickej previazanosti na jednej strane, ktoré zároveň čelia aktuálne naliehavým výzvam a ohrozeniam na druhej strane. Zahraničný obchod, migrácia či

bezpečnostná politika medzi EÚ a krajinami východného Stredomoria tvoria dnes komplikovaný komplex rôznych, často protichodných tlakov, ktorých vývoj sa stále viac dotýka aj Slovenska.

Politicko-geografické vymedzenie regiónu

Stredomorie nie je jednotným regiónom, ale skôr geograficky vymedzeným územím, ktorého integračným prvkom je samotné Stredozemné more označované už starovekými Rimanmi ako „Mare nostrum“ (naše more). Stalo sa kultúrne veľmi diferencovaným regiónom v susedstve jadra Európskej únie (EÚ), ktorá sa v ňom aktivizovala prostredníctvom Spojeného kráľovstva, Francúzska a Talianska už na počiatku integračného procesu EÚ a neskôr tiež rozšírením spolupráce so Španielskom a Gréckom (BAAR 2006). Spravidla sa región východného Stredomoria samostatne nevyčleňuje, no pretože celý stredomorský región tvorí pri zohľadnení mnohých členení spolu až 22 krajín, na detailnú analýzu ide o predsa len o rôznorodú oblasť. Do regiónu východného Stredomoria (historicky nazývaného Levanta) zaraďujeme: Grécko, Turecko, Cyprus (vrátane neuznanej Severocyperskej tureckej republiky (SCTR)), Sýria, Libanon, Izrael, Palestína (Okupované územia), Egypt a Líbya. Pri našich analýzach sme uprednostnili politické kritérium pohľadu európskej zahraničnej politiky, ktoré odlišuje Stredozemnú oblasť od ďalších teritórií severnej Afriky a západnej Ázie. Keďže sa zaoberáme vzťahmi EÚ a krajín východného Stredomoria, z uvedenej skupiny sme vylúčili členské krajiny EÚ – Grécko a Cyprus. Nami vybraných 6 štátov a okupované územia Palestíny predstavujú región s celkovou rozlohou 3,7 mil. km², čo je 1,5 krát viac ako rozloha Stredozem-

ného mora. Počet obyvateľov predstavuje viac ako 226 mil. (Tabuľka 1).

Región východného Stredomoria sa už sčasti stal aj priamou súčasťou EÚ a integračné procesy zasiahli čiastočne aj Turecko – stalo sa členom NATO (1952; spolu s Gréckom), OBSE (1973), Rady Európy (1949), Únie pre Stredomorie (2008) a od roku 1999 je kandidátskou krajinou na vstup do EÚ. Tento región na rozhraní troch svetadielov sa napriek zjavným odlišnostiam v ekonomike, politike či kultúre v posledných rokoch neustále približuje Európe aj v iných neformálnych sférach, ako sú medzinárodné hudobné či športové súťaže, ktorými sa čiastočne stierajú geografické hranice Európy (Eurovision Song Contest, UEFA a.i.).

Pozadie vzájomných ekonomických vzťahov

Vzťahy členských krajín Európskeho spoločenstva s africkými a ázijskými krajinami Stredomoria sú previazané predovšetkým historickými väzbami z obdobia kolonizácie či mandátnej správy. Francúzsko má preto úzke vzťahy s Marokom, Alžírskom, Tuniskom, Sýriou a Libanom; Španielsko s Marokom; Taliansko s Líbyou a Spojené kráľovstvo s Egyptom a Jordánskom. Tieto vzťahy neboli prerušené ani získaním nezávislosti spomínaných krajín v polovici 20. storočia, aj keď ich v niektorých oblastiach sprevádzali ozbrojené konflikty. Staré väzby sa dnes prejavujú vzájomnými preferenčnými dohodami v ekonomickej, kultúrnej a migračnej oblasti. Spolupráca krajín Európskeho hospodárskeho spoločenstva (EHS) sa nadviazala krátko po jeho založení, keďže najmä 60. a 70. roky boli charakteristické uzatvorením bilaterálnych dohôd (prvé asociačné dohody, kooperačné dohody a tzv. Euro-stredomorské asociačné dohody). Do kooperácií boli pôvodne zahrnuté aj Grécko, Španielsko a Portugalsko, ktoré v tej dobe ešte neboli členskými štátmi EHS resp. EÚ¹. Medzi bilaterálne asociačné dohody prvej generácie patrili tie s Tureckom (1964), Maltou (1971) a Cyprom (1973). V roku 1995 bola medzi ES a Tureckom vytvorená colná únia. V roku 1987 požiadalo o vstup do ES a v roku 1999 bolo uznané ako kandidátska krajina EÚ. Turecká prítomnosť na severnom Cypre od roku 1974

Názov štátu	Počet obyvateľov	Rozloha (v km ²)
Turecko	82 017 514	783 562
Sýria	19 398 448	187 437
Libanon	5 469 612	10 400
Izrael*	8 675 475	21 937
Egypt	104 124 440	1 001 450
Líbya	6 890 535	1 759 540
SPOLU	226 576 024	3 764 326

Tabuľka 1 Rozloha a počet obyvateľov regiónu východné Stredomorie (k 1.7.2020). Zdroj údajov: The World Factbook 2020.

*Izrael – zahrňa populáciu Golanských výšin alebo okresov Golan a východný Jeruzalem, ktorý Izrael pripojil po roku 1967. Pozn. Palestína (5 860 km², 2 900 034 obyv.), Pásmo Gazy (360 km², 1 918 221 obyv.).

a vojenský prevrat v roku 1980 ďalšiu integráciu Turecka spomalili, pričom cyperská otázka naďalej blokuje posun v prístupových rozhovoroch. ²Kooperačné dohody neskôr nahradili Euro-stredomorské asociačné dohody, ³ktoré sú základom bilaterálneho prístupu EÚ voči Stredomoriu – sú asociačnými dohodami s cieľom hospodárskeho a sociálneho rozvoja. Z toho vyplýva, že štáty južného a východného Stredomoria sa snažia ťažiť zo vzájomnej spolupráce a tým viac sa približujú EÚ.

V čase rozdelenia Európy železnou opónou, ktorá nepripúšťala integráciu krajín do zmluvného systému vtedajšej ES sa hlavná pozornosť sústreďovala práve smerom na juh do stredomorského priestoru, ktorý je vo svojej africkej a ázijskej časti súčasťou islamského sveta. Vplyv stredomorského priestoru siaha na východe a západe aj do širšieho okolia celého arabského sveta, ktorý môžeme ako celok považovať za prirodzené zázemie EÚ so silnými ekonomickými i politickými väzbami. Pád železnej opony v Európe na prelome 80. a 90. rokov minulého storočia však európskej integrácii otvoril stredoeurópske teritórium, ktoré sa v roku 2004 stalo súčasťou EÚ, avšak spolu s dvoma stredomorskými ostrovmi – Cyprus a Malta (BAAR 2006). Súbežne s prijímaním nových členov však dochádzalo i prehľbovaniu vzájomnej integrácie v podobe vytvorenia Schengenského priestoru. Pokračovala však aj spolupráca s krajinami v susedstve EÚ. Doteraz EÚ dokončila dialó-

gy o migrácii, mobilite a cenných papieroch s Marokom (2013), Tuniskom a Jordánskom (2014). V súčasnosti sa zvažuje viac dialógov s ostatnými krajinami južného Stredomoria. EÚ úzko spolupracuje s každým zo svojich južných stredomorských partnerov na podpore hospodárskej a sociálnej transformácie, pričom zohľadňuje osobitné potreby a charakteristiky každej krajiny. Tieto programy sú financované v rámci Európskej susedskej politiky (ESP)⁴.

ESP bola zahájená v roku 2004 s primárnym zámerom doplniť Barcelonský proces, ktorého cieľom bolo rozvíjať multilaterálne vzťahy s krajinami tretieho sveta v Stredomorí a posilniť ich ekonomickú a politickú reformu. ESP bola pridaná ako bilaterálne doplnenie zahraničnej politiky EÚ s dôrazom hlavne na propagáciu ekonomických, politických a bezpečnostných reforiem na zaistenie stabilného susedstva. Koncept plne vychádzal z konceptov na rozšírenie EÚ, ale v tomto prípade bez možnosti prijatia za člena EÚ (BOCIANO-VÁ 2015). Právny základ dvojstranných vzťahov poskytujú dohody o pridružení EÚ s Alžírskom, Egyptom, Jordánskom, Izraelom, Libanom, Marokom, Palestínou a Tuniskom. Dohoda so Sýriou nebola nikdy podpísaná, kvôli prepuknutiu občianskej vojny od roku 2011. Z podobných dôvodov boli pozastavené aj rokovania s Líbyou. V rámci ESP prijala EÚ a jej partneri dvojstranné akčné plány, partnerstvá alebo programy pridruženía (JONGBERG 2019).

¹K pripojeniu Grécka došlo v roku 1981, Španielska a Portugalska v roku 1986.

²Turecko však v rokoch 1999–2004 pracovalo na splnení tzv. Kodanských kritérií najmä v oblasti stabilizácie štátnych inštitúcií, reforme práva, posilňovaní ľudských práv, ochrany národnostných menšín a zrušení trestu smrti.

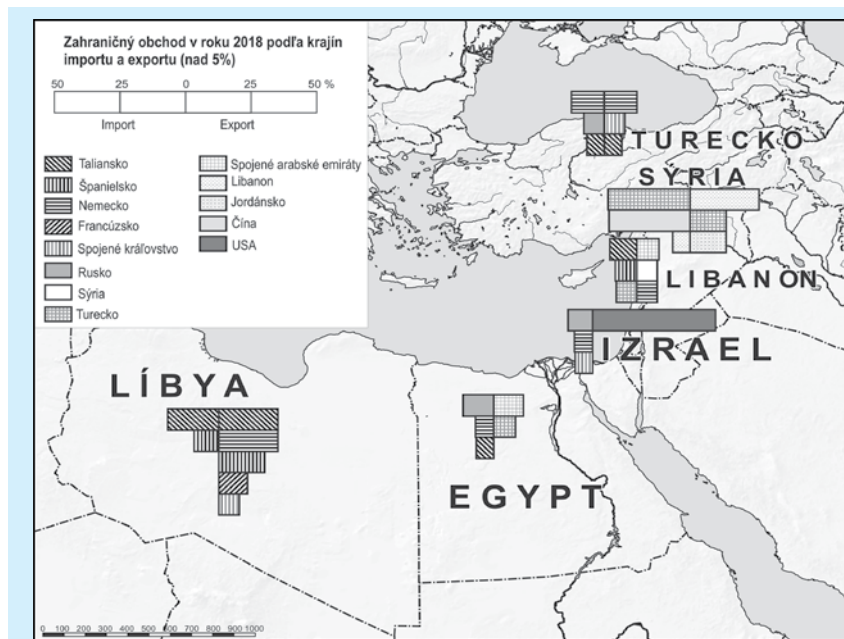
³Turecko ju prijalo v roku 1995, Palestína (1997), Tunisko (1998), Maroko (2000), Izrael (2000), Jordánsko (2002), Egypt (2004), Libanon a Alžírsko (2002)

⁴Južní partneri ESP: Maroko, Alžírsko, Tunisko, Líbya, Egypt, Izrael, Palestína, Libanon, Sýria, Jordánsko. V období rokov 2014 až 2020 bolo na financovanie ESP v tomto regióne vyčlenených 824 mil. €.

Prvá komplexná politika pre región južného a východného Stredomoria vznikla na základe rozhodnutia Európskej rady 27. až 28. novembra 1995 v španielskej Barcelone, kde sa konala euro-stredomorská konferencia ministrov zahraničných vecí. Znamenala oficiálne spustenie euro-stredomorského partnerstva (Euro-Mediterranean Partnership, EUROMED), ktoré predstavuje zlom v euro-stredomorskej spolupráci. Stanovili sa základy novej politiky regionálnych vzťahov, ktorých cieľom bolo dosiahnutie mieru, stability a rastu v partnerských krajinách Stredomoria. Barcelonská deklarácia sa stala základom euro-stredomorského partnerstva, nazývaného od toho okamihu Barcelonský proces⁵⁾. Ambície začali postupne narastať a z ekonomického hľadiska sa hovorilo o ekvivalente severoamerického zoskupenia NAFTA (BUREŠ 2001). Novým impulzom bol v roku 2008 vznik Únie pre Stredomorie (Union for the Mediterranean, UfM)⁶⁾ ako pokračovanie EUROMED-u (UfM 2020).

EÚ ako obchodný partner krajín východného Stredomoria

EÚ sa v prvom rade usiluje o odstránenie obchodných prekážok, rozvoj regiónov a podporu mierovej spolupráce. Kooperuje s inými krajinami v medzinárodných organizáciách a zároveň obhájuje svoje hospodárske a obchodné záujmy vo svete. Kľúčovým cieľom euro-stredomorského partnerstva je vytvorenie euro-stredomorskej zóny voľného obchodu, ktorej hlavným poslaním je odstrániť prekážku obchodu a investícií medzi EÚ a krajinami južného a východného Stredomoria aj medzi týmito krajinami navzájom. Nemenej dôležitým cieľom je spoločný priestor mieru, stability a spoločnej prosperity. Vzťahy EÚ s južným a východným Stredomorím sa na bilaterálnej úrovni riadia najmä prostredníctvom asociačných dohôd. Euro-stredomorské dohody o pridružení sú v platnosti s väčšinou partnerov (s výnimkou Sýrie a Líbye). Pred vypuknutím svetovej finančnej krízy v roku 2008 arabské štáty profitovali aj z remitencií – platieb, ktoré svojim rodinám posielali občania pracujúci v krajinách EÚ. V rokoch 2002–2008 bol masívnym zdrojom príjmov rozmach v cestovnom ruchu. Hoci časť krajín exportuje poľnohospodár-

Mapa 1 Medzinárodný obchod v roku 2018 podľa krajín exportu a importu (nad 5 %). Zdroj údajov: GlobalEDGE 2019

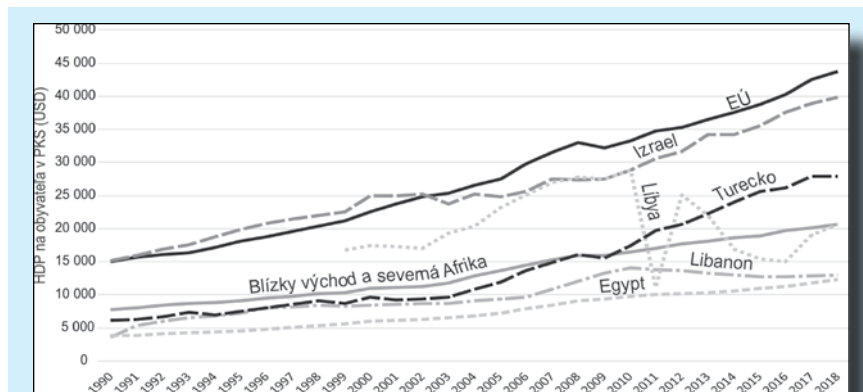
ske produkty, iné najmä vďaka nedostatku vodných zdrojov a pôdneho fondu sú naopak nútené importovať najmä potraviny. Kým Líbya patrí k exportérom energetických surovín, iné krajiny, najmä Jordánsko, Libanon, či Izrael sú energetickými importérmi. Palestínske územia sú zasa odkázané na rozvojovú pomoc, ktorú však čerpajú aj ďalšie krajiny regiónu (BOCIANOVA 2015).

Vývoj ekonomickej úrovne krajín východného Stredomoria, vyjadrený HDP v prepočte na obyvateľa, je veľmi rôznorodý. Za jedinou krajinu v regióne, ktorá v podstate dosahuje parametre EÚ, je možné považovať iba Izrael, ostatné výrazne zaostávajú. I medzi nimi sú však významné rozdiely, kým Turecko v poslednom období postupne znižovalo vlastné zaostávanie za priemernou ekonomickou úrovňou EÚ (a dokonca už predbehlo najchudobnejšie krajiny EÚ – Bulharsko a Rumunsko), ostatné zostávajú pod celosvetovým priemerom na úrovni rozvojových krajín tretieho sveta (**Graf 1**). Aj pôvodne navonok prosperujúca Líbya, ktorej ekonomické výsledky boli postavené na ropnom exporte, sa vypuknutím občianskej vojny rozvrátila a uvedený parameter je v súčasnosti v jej prípade len číslom, ktoré nevypovedá o skutočnom stave krajiny.

V súčasnosti je EÚ najväčšou a najotvorenejšou ekonomikou sveta a tvorí najrozsiahljší jednotný trh na svete. Na svetovom HDP sa podieľa 20,3 %. Pre európsky trh je prvým obchodným partnerom USA a EÚ je prvým obchodným partnerom pre USA, severnú Afriku, Áziu. V roku 2018 patrili do prvej desiatky obchodných partnerov EÚ (od 1. po 10. miesto) – USA, Čína, Švajčiarsko, Rusko, Turecko, Nórsko, Japonsko, Južná Kórea, India a Kanada (EK, 2019). Na druhej strane, obchodné väzby na EÚ predstavujú pre väčšinu stredomorských štátov viac ako polovicu ich zahraničného obchodu. Najväčším individuálnym partnerom EÚ je Turecko, ktoré je na 5. mieste. Na ďalších miestach sú Izrael (27. miesto), Egypt (28. miesto), Líbya (33. miesto), Libanon (50. miesto) a Sýria (116. miesto). Obchodná bilancia je trvale aktívna v prospech EÚ (**Mapa 1**), pričom import a export neustále rastú. Komoditná štruktúra vývozu Líbye, Egypta a Sýrie do EÚ je reprezentovaná ropou a zemným plynom (Líbya smeruje viac ako 90 % exportu do EÚ). Najrozmanitejšiu komoditnú štruktúru a samotné obchodné vzťahy má Izrael. Prevláda export produktov spracovateľského priemyslu (diamanty, telekomunikačné zariadenia, spotrebná elektronika, chemické výrobky, liečivá). Turecko vyváža

⁵⁾ Vznikla 13. júla 2008 ako obnova barcelonského procesu s podporou vtedajšieho francúzskeho prezidenta Nicolasa Sarkozyho.

⁶⁾ Najviac exportu do EÚ smeruje dlhodobo do Nemecka (v roku 2018 9,6 % exportu v hodnote 16,1 mld. USD), ďalej Spojené kráľovstvo (6,6 %; 11,1 mld. USD), Taliansko (5,7 %; 9,5 mld. USD), Irak si udržiava stabilnú pozíciu (5 %; 8,34 mld. USD) (BusinessInfo, 2019).

Graf 1 HDP na obyvateľa v PKS. Zdroj údajov: SVETOVÁ BANKA 2019.

najmä textil a potravinárske výrobky. Celkovo predstavuje obchod medzi EÚ a východným Stredomorím (odhliadnuc od Izraela) vzťah rozvinutej a rozvojovej ekonomiky – východné Stredomorie exportuje suroviny, potravinárske výrobky, textil a dováža dopravné zariadenia, stroje, optiku, pričom dovoz je podstatne rozmanitejší než vývoz. Pre EÚ je najväčším prínosom politická a ekonomická stabilizácia regiónu, zvýšenie exportných príležitostí odstránením obchodných bariér – prístup na nové trhy a s tým súvisiace zvýšenie pracovných príležitostí v EÚ.

V prípade vzájomného zahraničného obchodu, ekonomické vzťahy sú v rámci východného Stredomoria najviac vyrovnané vo vzťahu EÚ – Turecko. EÚ stále zostáva pre Turecko najvýznamnejším trhom. Turecko bolo v roku 2018 5. najväčším obchodným partnerom EÚ pri exporte a na 6. mieste z pohľadu importu. Do EÚ mierilo približne 50 % tureckého exportu v hodnote 83,9 mld. USD⁷⁾ (ďalej Irak, USA, Izrael a Rusko). Importné toky do Turecka smerujú z EÚ (36 %), Ruska, Číny, Indie a Iránu. Dlhodobou tendenciou tureckého exportu je postupné znižovanie váhy primárneho sektora v prospech priemyselnej produkcie. Aktuálne najdôležitejším tureckým priemyselným odvetvím je automobilový priemysel, ktorý svojím exportným podielom nahradil tradičnú textilnú produkciu (v roku 2018 viac ako 18 % celkového exportu v hodnote 27 mld. USD). Turecko do EÚ vyváža najmä stroje, dopravné zariadenia a chemické výrobky. K faktorom, ktoré čiastočne bránia rozvoju ekonomických vzťahov i rastu tureckej ekonomiky sa stále viac

radí problematické politické smerovanie, zvyšovanie vojenských výdavkov a angažovanie sa vo viacerých konfliktov v oblasti, či nestabilita tureckej meny.

Izrael sa od polovice 60-tych rokov 20. storočia orientoval predovšetkým na spojenectvo s USA, pričom každoročne je aj príjemcom americkej vojenskej pomoci vo výške až 3 mld. USD. Avšak od svojho vzniku spolupracoval v rôznych oblastiach aj s krajinami západnej Európy. Od roku 2000 má Izrael Asociačnú dohodu s EÚ, ktorá docielila liberalizáciu vzájomného obchodu. Izrael je napriek svojej vyspelosti pomerne malá ekonomika s limitovaným domácim trhom, pričom zahraničný obchod je pre ňu mimoriadne dôležitý. Najmä v situácii obkľúčenia arabskými krajinami, s ktorými nemôže vzhľadom na neexistenciu diplomatických vzťahov (okrem Egypta, Jordánska a aktuálne od roku 2020 i Bahrajnu a Spojených arabských emirátov) nadviazať ani štandardné obchodné väzby. Izraelské firmy sú preto zvyknuté obchodovať s krajinami ďaleko za horizontom ich geografického susedstva (USA, Ázia, EÚ). Medzi obchodnými partnermi Izraela dominujú EÚ (39 %) a USA (21 %). V rámci EÚ je to Nemecko, Belgicko, Holandsko, Taliansko a mimo nej aj Spojené kráľovstvo. Izrael je jedným zo svetových centier spracovania diamantov a obchodu s nimi. Izraelský obchod s diamantami funguje na princípe ich dovozu z Belgicka, opracovaní a opätovnom reexporte. Izrael vyváža okrem diamantov ešte elektroniku (20 %)⁸⁾, lode a lietadlá, ako aj zbraňové a bezpečnostné systémy (BUSINESSINFO 2019).

Asociačná dohoda EÚ s Egyptom je v platnosti od roku 2004. Export do krajín EÚ tvorí predovšetkým ropa a ropné produkty, železo, bavlna, textil, cement, farmaceutika⁹⁾. Import z EÚ do Egypta tvoria stroje, telekomunikačné prostriedky, chemické výrobky, potraviny. V porovnaní s rokom 2004 sa obchod medzi EÚ a Egyptom viac ako zdvojnásobil (z 11,8 mld. € na 27,9 mld. €). Egypt má však dlhodobé problémy s obchodným deficitom, preto je pre krajinu podstatný export zemného plynu, ropy a ropných derivátov a iných nerastných surovín (80 % exportu). Najvyššiu obchodnú bilanciu má s Talianskom, Nemeckom, Španielskom a Spojeným kráľovstvom.

Objemom obchodu z EÚ má značný význam Líbya, ktorá však je jednou z dvoch stredomorských krajín, ktorá neuzatvorila dohodu o voľnom obchode s EÚ. Samozrejme v podstate jedinou komoditou, ktorú aj vojnou rozvrátená krajina ponúka je ropa a ropné produkty, ktoré tvoria až jej 98,7 % exportu. Pred arabskou jarou a vypuknutím občianskej vojny bola EÚ pre Líbyu aj zdrojom dovozu širokého spektra tovarov od potravín po strojárske výrobky. Po vypuknutí občianskych vojen sa vzájomná obchodná výmena prudko znížila, v rokoch 2012 – 2016 dovoz z Líbye klesol o 85 %. Politická nestabilita v Líbyi naďalej bráni ekonomickým rokovaniom s EÚ.

V podobnej situácii je i Sýria, kde síce ešte ES nadviazala spoluprácu, ale tá sa zastavila po vypuknutí občianskej vojny v roku 2011. Uvalené embargo a reštriktívne opatrenia spôsobili výrazný pokles zahraničného obchodu. Súčasne sa negatívne prejavuje aj devastácia väčšiny výrobných kapacít a uzatvorenie hraničných prechodov s tromi najväčšími susednými trhmi – Tureckom, Irakom a štátmi Zálivu, kam prúdili tovary cez Jordánsko. Ropa a zemný plyn predstavujú hlavný pilier ekonomiky Sýrie. Najvýznamnejšími exportnými trhmi boli v roku 2017 Libanon (31,5 %), EÚ (13,7 %), Irak (10,3 %), Jordánsko (8,8 %) a Čína (7,8 %). Partnermi na strane importu boli Rusko (32 %), Turecko (16,7 %), Čína (9,5 %) a EÚ (9 %). Vzhľadom na prebiehajúcu občiansku vojnu zostáva ďalší rozvoj ekonomických vzťahov s EÚ zablokovaný.

Asociačná dohoda s Libanom a EÚ vstúpila do platnosti v roku 2006 ako

⁷⁾ Najviac exportu do EÚ smeruje dlhodobu do Nemecka (v roku 2018 9,6 % exportu v hodnote 16,1 mld. USD), ďalej Spojené kráľovstvo (6,6 %; 11,1 mld. USD), Taliansko (5,7 %; 9,5 mld. USD), Irak si udržuje stabilnú pozíciu (5 %; 8,34 mld. USD) (BUSINESSINFO 2019).

⁸⁾ V Izraeli sa vyrábajú mikroprocesory spoločnosti Intel.

⁹⁾ Egypt využíva svoje nadbytočné zásoby petrochemického priemyslu, a preto vlastnú ako aj dovezenú ropu spracováva a vyváža potom ropné produkty s vyššou pridanou hodnotou.

hlavný právny základ obchodných vzťahov a umožnila recipročnú výmenu priemyselných a poľnohospodárskych výrobkov. Libanonu otvorila dvere na jednotný európsky trh a prístup k finančnej pomoci. Bilaterálny obchod od roku 2006 stabilne rastie na úrovni 7,6 % ročne. Najväčší exportní partneri v roku 2018 boli Spojené arabské emiráty (15 %), Sýria a Saudská Arábia. Do EÚ smerovalo celkovo 13 % libanonského exportu, najmä do Švajčiarska, Grécka, Španielska, Talianska a Nemecka a tvorili ho minerály, drahokamy, kovy, strojárenské a prepravné stroje. Do krajiny sa najviac importovalo z Číny, Grécka, Talianska, Nemecka a Turecka. Podiel dovozu z krajín EÚ tvoril cez 40 % (BUSINESSINFO 2019). Problémom rozvoja zahraničného obchodu je v podstate úplná pozemná blokáda krajiny (vojnou rozvrátená Sýria na jednej strane a uzavretá hranica s Izraelom na druhej strane). Námorný obchod vážne poškodil výbuch v bejrútskom prístave v lete 2020.

Spoločná zahraničná a bezpečnostná politika

Stredomorský región je všeobecne známy svojou politickou nestabilitou. Zložitý vývoj v dávnejšej i nedávnej dobe prispieva k zväčšovaniu pocitov vzájomnej nedôvery medzi moslimskými krajinami regiónu a vyspelými krajinami Západu. Túžba po lepšom živote a preberaní konzumného spôsobu koliduje s odporom voči západnej „dekadencii“ ale aj demokracii. Hromadiace sa sociálne i politické napätie v kombinácii s latentnými náboženskými, etnickými, či politickými konfliktami vedú v regióne až príliš často k prepuknutiu násillia, nepokojov, či až občianskych vojen, ako aj rozmachom terorizmu. Tieto problémy sa premietajú do neuspokojivej ekonomickej situácie a sú previazané masovou migráciou do krajín EÚ a vysokým počtom žiadostí o politický azyl. Konflikty a násilné akcie sa potom spolu s migrantmi prenášajú do Európy (BAAR 2006). Dlhé desaťročia dominoval v regióne arabsko-izraelský konflikt, no v súčasnosti je mnoho ďalších konfliktov vyvolávajúcich obavy a politické štiepenie. Podľa údajov SIPRI¹⁰⁾ v roku 2018 boli v regióne Blízkeho východu a severnej Afriky evidované aktívne ozbrojené konflikty v siedmich krajinách: Egypt, Irak, Izrael, Líbya, Sýria, Turecko a Jemen. Za hlavné

riziko vyplývajúce z týchto konfliktov pre EÚ bola považovaná nekontrovaná migrácia utečencov z postihnutých krajín. Preto sa najmä štáty južnej Európy sa ako prvé snažili definovať nariadenia a postupy týkajúce sa migrantov (BICCHI 2014). Implementácia spoločnej európskej zahraničnej politiky (SZBP) v priestore južného a východného Stredomoria sa odvíjala od agendy Barcelonského procesu (vzájomné prepojenie Euro-stredomorského partnerstva a Európskej politiky susedstva) a bola jedným zo spôsobov ako získať medzinárodný charakter. Vymedzenie nového európskeho záujmu sa vyvíjalo postupne so zapojením členských štátov v priamej nadväznosti na asociácie zmluvy a akčné plány. Pôvodne francúzska iniciatíva Stredomorskej únie bola po dohode členských štátov inkorporovaná do už existujúceho rámca SBZP EÚ v južnom a východnom Stredomorí. Od počiatku zápasila s akcentom demokracie a politického pluralizmu EÚ voči vysokej miere autoritárskych režimov v južnom a východnom susedstve. Vo sfére implementácie obohatila predošlú politiku o nové, projektovo zamerané aktivity, riadené čiastočne nezávislým sekretariátom so sídlom v Barcelone (BRTNICKÝ 2016).

SZBP je realizovaná na základe civilných a vojenských príspevkov ozbrojených síl členských štátov, ktoré sú tak isto povinné na základe Zmluvy o EÚ zabezpečovať kolektívnu sebaobranu. Hlavný koordinátor a predstaviteľ SZBP EÚ je Vysoký predstaviteľ Únie pre zahraničné veci a bezpečnostnú politiku – Josep Borrell (od 1. decembra 2019). Kombinované vojenské výdavky EÚ v roku 2018 predstavovali spolu 223,4 mld. €¹¹⁾ (1,4 % HDP EÚ). Trendy individuálnych vojenských výdavkov krajín sa každoročne zvyšujú, no podiel na HDP krajín sa naopak znižuje. Dlhodobu najvyššiu vojenskú výdavku v regióne zaznamenávame v Turecku a Izraeli. V Turecku v medziročnom období 2008 – 2019 narástli o 65 %. Naposledy sa výraznejšie zvýšili v roku 2018 kvôli rozširovaniu vojenských operácií proti kurdským ozbrojeným skupinám podporovanými USA v Sýrii (o 24 % oproti predchádzajúcemu roku 2017). Po operáciách v pásme Gazy v rokoch 2014 – 2015 klesli vojenské výdavky Izraela v roku 2016 o 13 %. Otázne zostávajú klesajúce výdavky v Egypte aj napriek aktívnemu zapojeniu do vojenských zásahov na Sinajskom polostrove.

SBZP zahŕňa aj vojenské alebo civilné misie určené na zachovanie mieru, predchádzaniu konfliktom, posilnenie medzinárodnej bezpečnosti v súlade so zásadami Charty OSN. Z 27 členských krajín EÚ je 22 krajín tiež členmi NATO. Ďalšími štyrmi sú žiadatelia o vstup do EÚ – Albánsko, Čierna Hora, Severné Macedónsko¹²⁾ a Turecko. Prostredníctvom dvoch civilných a vojenských misií v rámci SZBP EÚ sa pre líbyjskú pobrežnú stráž poskytuje: misia hraničnej pomoci (EUBAM Líbya) a námorná sila (operácia EUNAVFOR MED Sophia).

V záujme EÚ je aj úsilie o mier na Blízkom východe. Misia EUPOL COPPS¹³⁾ bola zriadená 1. januára 2006. Spočiatku bola iba policajnou misiou, no v roku 2008 jej bola pridelená aj právna suverenity. Medzi priority patrí v prvom rade zlepšiť systém palestínskej polície a prokuratúry, budovanie palestínskeho štátu a zvyšovanie bezpečnosti na okupovaných palestínskych územiach. Cieľom je pomôcť palestínskej samospráve v budovaní inštitúcií pre budúci samostatný štát. Pre misiu pracuje spolu 107 zamestnancov a ročný rozpočet na misiu (od 1. júla 2019 do 30. júna 2020) je 12,43 mil. €.

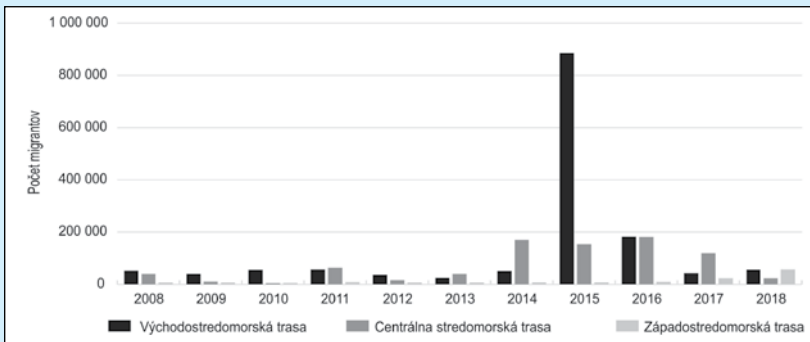
Počas líbyjskej občianskej vojny v roku 2011 NATO spolu s ďalšími krajinami uskutočnilo vojenský zásah so zámerom okamžitého prírmeria a ukončenia útokov proti civilistom. Od začiatku intervencie sa počiatočná koalícia NATO a ostatných štátov vrátane Belgicka, Kanady, Dánska, Francúzska, Talianska, Nórska, Kataru, Španielska, Spojeného kráľovstva a USA rozšírila na devätnásť štátov, pričom štáty väčšinou presadzovali bezletovú zónu, námornú blokádu či vojenskú logistickú pomoc. Úsilie bolo spočiatku do značnej miery vedené Francúzskom a Spojeným kráľovstvom, NATO prevzalo kontrolu nad zbrojným embargom a bezletovou zónou s názvom Operácia Unified Protector. Ostatné operácie zostali v zodpovednosti zapojených krajín. Boje v Líbyi sa skončili koncom októbra 2011 po smrti M. Kaddáfího a zvrhnutím jeho vlády. Zapojenie síl NATO sa oficiálne skončilo 31. októbra 2011, no boje v samotnej Líbyi v podstate pokračovali formou neregulárnych ozbrojených konfliktov a nepokojov, ktoré postupne znova prerástli do občianskej vojny (BBC, 2011a; 2011b). V tomto prípade je nutné poukázať na ne-

¹⁰⁾ Stockholm International Peace Research Institute

¹¹⁾ European Defence Agency, 2019

¹²⁾ členskou krajinou NATO od 27. marca 2020

¹³⁾ EUPOL COPPS (EU Coordinating Office for Palestinian Police Support)

Graf 2 Vývoj počtu migrantov na troch stredomorských trasách v rokoch 2008 – 2018. Zdroj údajov: agentúra FRONTEX 2020b.

jednotnosť SZBP EÚ, keďže sa v mnohých vojenských operáciách spolieha na NATO a naopak jednotlivé krajiny EÚ presadzujú vlastné zahraničnopolitické záujmy a preferencie. Nejednotnosť EÚ tak výrazne oslabuje jej akčioschopnosť, ako aj jej váhu pri riešení konfliktov, ktorých dôsledky však musí následne sama čiastočne znášať. Neexistovala napr. žiadna stratégia EÚ na riešenie konfliktov v Sýrii a Líbyi alebo spoločná stratégia politického tlaku na riešenie izraelsko-palestínskeho konfliktu.

Vzájomné bilaterálne vzťahy sa naposledy prejavili aj počas vypuknutia pandémie vírusu COVID-19 na začiatku apríla 2020, kedy Taliansko a Španielsko požiadali o pomoc prostredníctvom Euroatlantického koordinačného centra reakcie na katastrofy (EADRCC), ktorý je hlavným mechanizmom NATO pri reakciách na katastrofy. Okamžitou reakciou Turecka bolo

expresné dodanie zdravotníckeho materiálu Taliansku a Španielsku pozostávajúceho z ochranných a dezinfekčných prostriedkov vrátane 450 000 masiek (NATO 2020).

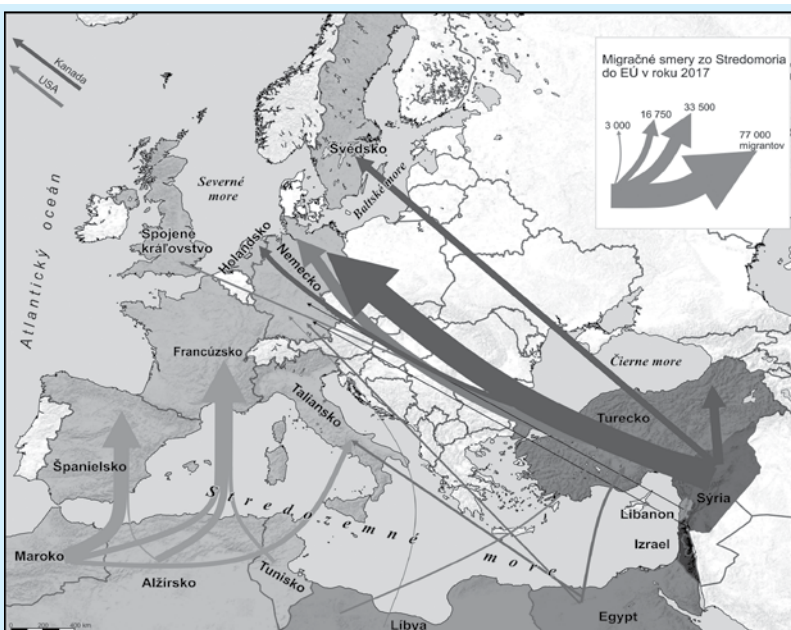
Pri podpore demokracie sa vynárajú ďalšie otázky súvisiace so stratégiami a schopnosťami dvoch veľmocí – USA a EÚ v tomto regióne. Stredozemné more sa v posledných rokoch dostalo do ich zahraničnopolitického záujmu z viacerých dôvodov. Povstania proti autoritárskym režimom dávajú nádej, že z regiónu sa stane demokratický partner pre USA a Európu. Keď však výsledok revolúcií priniesol násilie a chaos, problémy sa stali oveľa naliehavšími. USA a Európa zdieľajú celý rad prekrývajúcich, avšak nie celkom identických cieľov zahraničnej politiky v regióne, pričom hlavné rozdiely vyplývajú najmä z geografickej blízkosti Európy. Pre USA je východné Stredomorie skôr perifériou na ceste k Blízkemu východu

(aj keď hovoríme o čiastočne prekrývajúcich sa regiónoch) a rope v Zálive. Význam Stredomoria je oveľa nižší v politike USA ako v európskych hlavných mestách (CHIVVIS, FISHMAN 2017). Aj keď má Európa obmedzenejšie možnosti, má väčší záujem o nápravu prebiehajúcich kríz v regióne. Zlyhanie arabských povstaní (s výnimkou Tuniska) utlmilo vyhliadky na užšie pridruženie, nehovoriac o členstve v EÚ. Európe bez pomoci USA chýbajú vojenské kapacity na rozsiahlejšiu stabilizáciu situácie v Líbyi, Sýrii či v podpore vytvorenia Palestínskeho štátu. (BENANTAR 2009). V regióne je partnerom aj Rusko, ktoré okrem podpory sýrskeho režimu, zohráva čoraz dôležitejšiu úlohu v Líbyi. Po obnovení rusko-tureckých vzťahov bol 8. januára 2020 spustený projekt TurkStream – plynovod z Ruska do Turecka cez Čierne more. Ruské ropné spoločnosti sa tiež snažia zintenzívniť svoje postavenie v Líbyi. Obchod so zbraňami umožnil Moskve expandovať, keď predalo systém protiraketovej obrany S-400 členskému štátu NATO – Turecku a uzavrelo niekoľko obchodov so zbraňami s Egyptom.

Migračné toky

Európske krajiny predstavujú v očiach migrantov nádej na zlepšenie ich životnej úrovne, obzvlášť juhoeurópske a západoeurópske členské štáty EÚ (FARGUES 2013). Sledujeme štáty s výrazne mladou populáciou, vysokou mierou nezamestnanosti a chudoby, pričom geograficky blízko sú lokalizované vyspelé štáty EÚ ponúkajúce možné riešenie ich sociálnych neistôt.

Primárnym európskym prostriedkom na ochranu vonkajších hraníc EÚ je európska agentúra pre pohraničnú a pobrežnú stráž FRONTEX (2020a), podľa ktorej putujú migranti zo severnej Afriky a západnej Ázie do EÚ predovšetkým po troch stredomorských trasách: východnou cez Turecko ku gréckym brehom, centrálnou do Talianska zo severnej Afriky (prevažne z Líbye) a západnou do Španielska z marockých brehov. Práve východná stredomorská trasa, ktorá sa dlhodobo používala ako vstupná brána do Európy, zaznamenala najväčšiu migračnú vlnu od druhej svetovej vojny v roku 2015 – 885 000 migrantov (Graf 2). Po nadobudnutí účinnosti dohody medzi EÚ a Tureckom v roku 2016 o zabezpečení námorných a pozemných hraníc sa vo veľkej miere znížil prílev migrantov na tejto trase. Na druhej strane, štatistiky odhaľujú zvýšený záujem o západnú stredomorskú námornú trasu vedúcu k brehom Španielska. Priemerná cena ilegálneho transportu z Maroka do Španielska je 500 €, čo je

Mapa 2 Migračné cesty zo Stredomoria do EÚ v roku 2017. Zdroj údajov: OECD 2019.

menej ako poplatky za prechod cez centrálnu stredomorskú trasu k Taliansku.

Frontex súčasne podporuje riadenie a monitorovanie migračných tokov na pozemných a morských hraniciach prostredníctvom Európskej siete hliadok (European Patrol Network) (BRADY 2014). V Stredomorí od roku 2015 EÚ postupne sprevádzkovala tri operácie s cieľom zachraňovať migrantov v ohrození života a zároveň bojovať proti nelegálnemu prevádzkačstvu. Operácie Sophia a Themis (predtým Triton) sa zameriavajú na prevádzkačov migrantov v centrálnom Stredomorí, Poseidon pôsobí vo východnom Stredomorí a sústreďuje sa na hraničný dozor pozdĺž gréckych námorných hraníc s Tureckom. Operácia Indalo zabráňuje obchodovaniu s ľuďmi smerujúcimi z Maroka cez Gibraltársky prieliv do Španielska. Od roku 2016 sa im podarilo spoločnými silami zachrániť viac ako 470 000 životov. V roku 2016 EÚ zriadila aj Európske stredisko pre boj proti prevádzkačstvu v snahe pomôcť členským štátom zasiahnuť proti prevádzkačstvu migrantov (EURÓPSKA RADA 2019).

Vo všeobecnosti môžeme hovoriť o neustálom migračnom tlaku z južného susedstva severným smerom a zároveň defenzívnych opatreniach zo strany EÚ. Na jednej strane je snaha EÚ zabrániť nelegálnej migrácii, na druhej strane od roku 2005 tendencie zefektívnenia legálnych možností migrácie, väčší rešpekt k ľudským právam a prepojenosť mobility s hospodárskym a sociálnym rozvojom. Komplexný európsky prístup k problematike migrácie z južného susedstva bol však po celú dobu podkopávaný napätím medzi európskou politikou a politikami jednotlivých členských štátov EÚ, ktoré si v otázkach migrácie a azylu ponechali vlastné rozhodujúce právomoci (HEINITZ 2013). Lídrom v „politike otvorených dverí“ bolo aj v roku 2017 podľa OECD Nemecko na čele s kancelárkou Angelou Merkelovou, ktoré prijalo 1,38 mil. zahraničných prisťahovalcov. Porovnateľný počet v tom istom roku zaznamenalo iba USA (1,27 mil.), z európskych krajín ďalej Spojené kráľovstvo (520 000) a Španielsko (454 424). Nemecko je zároveň jedinou krajinou spomedzi členských štátov EÚ, ktorá každoročne registruje najviac žiadostí o azyl. Vrcholom bol rok 2016 s celkovým počtom žiadostí o azyl 745 155 s úspešnosťou 34 % – takmer dvakrát viac ako všetky zvyšné členské štáty EÚ spolu (v roku 2019 to bolo o 78 % menej – 165 615 s úspešnosťou 38 %). Väčšina žiadateľov o azyl mala sýrske občianstvo (od roku 2013 je to najpočetnejšie občianstvo žiadateľov o azyl) a pri žiadosti argumentovali pretr-

vávajúcim ozbrojeným konfliktom v krajine (Mapa 2). Medzi ďalšie početné krajiny pôvodu migrantov patrili Afganistan, Irak, Alžírsko a Maroko.

Z hľadiska migrácie na úrovni východného Stredomoria je zaujímavé sledovať trendy vývoja úzko súvisiace s destabilizáciou Sýrie a Líbye a zároveň rozmachom pašeráctva a obchodovania s ľuďmi. Najväčšie migračné vlny aj v roku 2017 smerovali najmä zo Sýrie zasiahnutej vojnou do Nemecka. Od vypuknutia občianskej vojny v roku 2011 sa stala rozvrátená Líbya živnou pôdou pre rozvoj nelegálnej migrácie, predovšetkým ako tranzitná krajina. Migranti do Líbye prichádzajú po rôznych trasách z celej Afriky. Medzi hlavné krajiny pôvodu patrí dlhodobý Niger, Egypt, Sudán, Nigéria a Čad (dochádza k zvýšenému pohybu osôb zo západnej Afriky). V roku 2015 boli práve Sýrčania najpočetnejšou skupinou migrantov prechádzajúcich cez Líbyu do Talianska. Podľa IOM v roku 2016 prišlo do EÚ po mori 363 348 migrantov, pričom do Talianska 181 436 (90 % z Líbye). Za najnebezpečnejšiu námornú trasu bola vtedy vyhlásená centrálna stredomorská trasa (z Líbye do Talianska), pretože na nej zomrelo 4 579 (90 %) z celkového počtu 5 082 zomretých na všetkých trasách v tomto roku. Vo februári 2017 podpísalo Taliansko s Líbyou dohodu (s obnovením znova vo februári 2020), ktorej cieľom je obmedziť príchod migrantov do Európy. Podstatou je poskytnutie finančnej pomoci Líbyi talianskymi orgánmi na výškolenie líbyjskej pobrežnej stráže v záchranných operáciách na mori. Podľa Amnesty International je dohoda príliš kontroverzná a dochádza k ešte vážnejšiemu a horšiemu zaobchádzaniu s migrantmi v Líbyi. Na konci roka 2019 bolo v Líbyi zaznamenaných 656 000 migrantov (65 % zo susedných krajín). Do Talianska sa v roku 2019 z Líbye dostalo 11 471 (pokles o polovicu oproti roku 2018 – 23 370) (IOM 2019).

Napriek dohode EÚ a Turecka ohľadom nelegálnej migrácie, ktorá sama o sebe bola terčom kritiky, avšak znížila do roku 2018 počet migrantov z územia Turecka do EÚ o 97 %, sa otázka migrantov stávala súčasťou politického nátlaku Turecka na EÚ pod hrozbou vpustenia migrantov do Európy. Otázka protimigračných opatrení a dohôd EÚ s Tureckom vyvrcholila koncom februára 2020, kedy turecký prezident R. T. Erdoğan znovuotvoril turecké hranice s Gréckom (AL JAZEERA 2020). Dôvodom bolo nesplnenie sľubov zo strany EÚ, s ktorou Turecko v roku 2016 uzavrelo dohodu o poskytnutí 6 mld. € v dvoch rovnakých splátkach, pričom nastal problém s neúpl-

ným vyplatením druhej splátky (Turecko tvrdí, že bolo uvoľnených iba 754 mil. €). Súčasťou dohody boli aj sľuby o zmiernení vízových obmedzení pre tureckých občanov na vstupe do EÚ, posilnenie colnej únie a opätovné oživenie prístupových rozhovorov o vstupe do EÚ.

Hoci otázka migrácie je tá, ktorá najviac ovplyvňuje verejnú mienku obyvateľov EÚ, dokonca je účelne využívaná v politických bojoch v rámci jednotlivých krajín (vrátane Slovenska), ba bola jednou z príčin odchodu Spojeného kráľovstva z EÚ, nie je jediným problémom vo vzťahu Európy a východného Stredomoria.

Záver

EÚ sa nachádza na križovatke viacerých priestorov: euroatlantického, euroázijského, euroafrického, euro-stredomorského. Rozprava o hraniciach Európy z rôznych hľadísk je podmienkou prehlbovania identity EÚ voči vonkajším subjektom, identifikácie jej zahraničnopolitických záujmov a podpory európskych občanov. Jedným z cieľom EÚ je stať sa bezpečným ekonomickým, energetickým, či vojenským partnerom pre svojich spojencov. Vzájomné vzťahy medzi EÚ a východným Stredomorím siahajú až do staroveku (vznik a šírenie kresťanstva), cez stredovek (expansionizmus a križiacke výpravy) až do novoveku (v ére najskôr zadržiavania a neskôr delenia Osmanskej ríše). Euro-stredomorské dohody o pridružení boli vytvorené s cieľom pomôcť dosiahnuť ciele Barcelonskej deklarácie z roku 1995 a následne prehĺbiť hospodársku integráciu celého stredomorského priestoru. S postupom európskej integrácie sa stále viac ukazovala nutnosť formovania vzťahov EÚ ku geograficky blízkym krajinám, s prijatím ktorých sa do európskej integrácie v dohľadnej dobe nerátalo, no stávali sa novým ohniskom napätia na prahu Európy. Tieto krajiny mali pre európsky priestor buď strategický (vďaka svojej polohe) alebo ekonomický (vďaka napojeniu na európsky trh) význam. EÚ postupne dospela k tomu, že si vo svojom susedstve začala vytvárať „nárazníkový“ pás krajín, ktorým za opatrenia zohľadňujúce hospodárske a bezpečnostné záujmy udeľovala isté benefity v podobe finančnej pomoci, či selektívnych ekonomických výhod (vo forme bilaterálnych obchodných dohôd).

Meniace sa priority na európskej strane však čelia neustálým obavám na druhom brehu Stredozemného mora. Rozmanitosť regiónu východného Stredomoria s jeho latentnými konfliktami predstavuje závažné ťažkosti pri snahe o dosiahnutie spoločných dohôd. Záujem na oboch stranách však pomohol vytvoriť spoločný politický

dialóg, aj keď medzi zúčastnenými aktérmi často krát prebiehali náročné zahranično-politické rokovania, ktoré boli a sú neustále atakované rýchlo sa meniacou zahranično-politickou situáciou v širšom regióne Blízkeho východu. Otázka, kde sa má vlastne zastaviť rozširovanie EÚ sprevádzala európsku integráciu už od čias rozdelenia Európy železnou oponou, no s posunom jej hraníc na východ sa stávala stále naliehavejšou. V regióne východného Stredomoria sa stala kľúčovou v otázke prijatia Turecka do EÚ. Na jednej strane boli ekonomické záujmy, keďže viac ako polovica zahraničného obchodu východného Stredomoria prebieha s EÚ (najmä Taliansko, Francúzsko, Nemecko). No stále hlasnejšie sa do popredia dostávajú otázky kultúrne, náboženské i politické. Avšak bez ohľadu na to, či sa rozširovanie EÚ smerom na juhovýchod definitívne zastavilo alebo nie, neznižuje to význam tohto regiónu pre celú Európu.

Je veľmi dôležité, či sa región východného Stredomoria stane pre EÚ (a všetky jej členské krajiny) naozaj partnerom, s ktorým bude ďalej rozvíjať obojstranne výhodnú spoluprácu, ktorá snáď časom povedie k vzájomnému skutočnému zblížovaniu sa na rôznych úrovniach, alebo sa k nemu postaví jednoznačne ako k protivníkovi, čo síce prvooplánovo vytvára priestor pre politické avantúry populistických politikov na rôznych stranách, avšak za akú cenu? Nech už bude ako bude, isté je len jedno, východné Stredomorie je susedom Európy a aj ním zostane.

Pod'akovanie

Príspevok vznikol v rámci riešenia projektu KEGA 039UMB-4/2018: Geografia Afriky, prímery a perspektívy: metódy výučby a učebnica.

Literatúra

- AL JAZEERA (2020). *Turkey, EU and the imperilled refugee deal*. [Citované 5. 3. 2020] <<https://www.aljazeera.com/news/2020/03/turkey-eu-imperilled-refugee-deal-200302085719576.html>>
- BAAR, V. (2006). *Vnější vztahy Evropské unie: geoeconomické a geopolitické aspekty jejich makroregionální diferenciace*. Ostrava: Ostravská univerzita, 2006. ISBN 80-7368-142-0.
- BBC (2011a). *Libya: NATO to take command of no-fly zone*. [Citované 10. 3. 2020] <<https://www.bbc.com/news/world-africa-12856665>>
- BBC (2011b). *UN Security Council votes to end Libya operations*. [Citované 10. 3. 2020] <<https://www.bbc.com/news/world-africa-15481143>>
- BENANTAR, A. (2009). *What Role Does the USA Play in the Mediterranean?* Research Centre of Applied Economy for Development (CREAD), University of Batna, Algiers.
- BICCHI, F. (2014). *Defining interests in Foreign policy: Insights from the Mediterranean Case*. Centre

- for the Analysis of Political Change (CIRCAP). University of Siena.
- BOCIANOVÁ, K. (2015). *Evropská unie a Středomoří. Role Španělska a Francie*. Univerzita Karlova v Praze, Nakladatelství Karolinum, 246 s., ISBN 978-80-246-3072-4.
- BRADY, H. (2014). *Schengen's maritime border: Another annus horribilis in the Med?* EU Institute for Security Studies, ISSN 2315-1129.
- BRTNICKÝ, M. (2016). *Evropská unie a prostor arabského Středomoří: blízký partner, nebo nebezpečná periferie?* Centrum pro studium demokracie a kultury, 1. vydanie, Brno. 275 stran, ISBN 978-80-7325-406-3.
- BUREŠ, J. (2001). *Bezpečnostní, politické a kulturní aspekty evro-stredomorského partnerství*. In: *Mezinárodní vztahy 1/2001*.
- BUSINESSINFO (2019). *Teritoriální informace – země* [Citované: 10.1.2020] <<https://www.businessinfo.cz/rozcestnik/zahranicni-obchod/teritorialni-informace-zeme/>>
- EUROPEAN DEFENCE AGENCY (2019). *Defence data 2017-2018. Key findings and analysis*. Belgium. ISBN 978-92-95075-49-8.
- EURÓPSKA KOMISIA (2019). *DG Trade Statistical Guide*, July 2019. [Citované: 13.4.2020] <https://trade.ec.europa.eu/doclib/docs/2013/may/tradoc_151348.pdf>
- EURÓPSKA RADA (2019). *Záchrana životov na mori a boj proti zločineckým sieťam* [Citované: 23.4.2020] <<https://www.consilium.europa.eu/sk/policies/migratory-presures/sea-criminal-networks/>>
- FARGUES, P. (2013). *EU Neighbourhood Migration Report 2013*. Firenze: European University Institute, p. 5-8. ISBN 978 92 9084 138 8.
- FRONTEX (2020a). *Vision, Mission and Values*. [Citované: 24.1.2020] <<https://frontex.europa.eu/>>
- FRONTEX (2020b). *Migratory Routes*. [Citované: 24.1.2020] <<https://frontex.europa.eu/along-eu-borders/migratory-routes/eastern-mediterranean-route/>>

- GLOBALEDGE (2019). *Get Insights by Country* [Citované: 2.11.2019] <<https://globaledge.msu.edu/global-insights/by/country/>>
- HEINITZ, A. (2013). *Migration and Security in the Eastern Mediterranean*. DCAF Brussels, ISBN 978-92-9222-276-5.
- CHIVVIS, CH. S.; FISHMAN, B. (2017). *Regional foreign policy dynamics and their implications for the Mediterranean Region*. Mediterranean Foresight Forum. Rand Europe.
- IOM LIBYA (2016). *Migration Crisis operational Framework 2017-2019* [Citované: 24.2.2020] <<https://www.iom.int/sites/default/files/our-work/DOE/MCOF/MCOF-Libya-2017-2019.pdf>>
- IOM (2019). *Libya's Migrant Report Round 28. October – December 2019*. [Citované: 24.2.2020] <<https://migration.iom.int/reports/libya-%E2%80%94-migrant-report-28-oct-dec-2019>>
- JONGBERG, K. (2019). *Južní partneri. Informační listy o Evropské unii*. [Citované: 10.12.2019] <<https://www.europarl.europa.eu/factsheets/sk/sheet/173/juzni-partneri>>
- NATO (2020). *Coronavirus response: Turkish medical aid arrives in Spain and Italy*. [Citované: 4.4.2020] <https://www.nato.int/cps/en/natohq/news_174826.htm>
- OECD (2019). *International Migration Database* [Citované: 2.11.2019] <<https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=MIG>>
- SIPRI (2020). *Military Expenditures Database*. [Citované: 17.3.202] <<https://www.sipri.org/databases/milex>>
- SVETOVÁ BANKA (2019). [Citované: 15.12.2019] <<https://data.worldbank.org/>>
- THE WORLD FACTBOOK [Citované: 10.10.2020] <<https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/>>
- UNION FOR THE MEDITERRANEAN (2020). *Project and initiatives with regional impact*. [Citované: 23.3.2020] <<https://ufmsecretariat.org/what-we-do/projects/>>

The EU and the Eastern Mediterranean – neighbors, partners or rivals?

Klaudia Glittová, Daniel Gurňák

Abstract

The presented article provides a geopolitical analysis of the comprehensive politically-geographical development and current position of the Eastern Mediterranean countries in relation to the EU. It focuses mainly on economic, political and security ties of the regions. Turbulent external factors influencing unequal economic growth point to changing position and influence of the EU in the studied region from both a domestic and a global perspective.

doc. RNDr. Daniel Gurňák, PhD., Katedra regionálnej geografie a rozvoja regiónov, Prírodovedecká fakulta UK, Bratislava, e-mail: daniel.gurnak@uniba.sk

Mgr. Klaudia Glittová, Katedra verejnej správy a regionálneho rozvoja, Národohospodárska fakulta Ekonomickej univerzity v Bratislave, email: klaudia.glittova@euba.sk

Päť otázok o praktickej časti Geografickej olympiády pre ZŠ a OG

Gabriela Nováková

V článku prinášame odpovede na niekoľko otázok týkajúcich sa praktickej časti Geografickej olympiády pre ZŠ a OG: Aké typy úloh sú zaradené do praktickej časti GO? Akú úspešnosť v nich žiaci dosahujú? Je pravda, že praktickú časť olympiády riešia súťažiaci s menšou úspešnosťou ako teoretickú? Sú žiaci mladšieho ročníka ZŠ/OG menej úspešní v riešení úloh praktickej časti ako ich o rok starší konkurenti? Na tieto otázky sme sa pokúsili odpovedať prostredníctvom štatistického vyhodnotenia dostupných údajov z výsledkových listín a vypracovaných testov okresných, krajských a celoštátnych kôl za posledné ročníky GO. Okrem toho v článku nájdete užitočný prehľad typov úloh zaradených do praktickej časti testov GO v členení podľa jednotlivých kategórií súťaže.

Čo viedlo k zmene Organizačného poriadku GO pre ZŠ a OG a ako sa táto zmena dotkla praktickej časti GO?

V školskom roku 2014/2015 sa re-alizoval 43. ročník Geografickej olympiády pre základné školy a gymnáziá s osemročným vzdelávacím programom (GO pre ZŠ a OG) so zmenenou kategorizáciou, ktorá bola neskôr ukotvená v novom Organizačnom poriadku (OP) súťaže. Zmenu súťažných kategórií, konkrétne redukciu ich počtu z piatich na tri, si vyžiadalo Ministerstvo školstva, vedy, výskumu a športu SR. Táto požiadavka nebola členmi Slovenskej komisie Geografickej olympiády prijatá s nadšením. Z možných variantov, ako jej vyhovieť, prichádzali do úvahy dva:

- Prvým variantom bol **návrh Koor-dinačnej rady súťaží (KRS)**, poradného orgánu ministerstva školstva, na tzv. racionalizáciu súťaží a predmetových olympiád detí a žiakov škôl a školských zariadení, **podľa ktorého mali v GO pre ZŠ a OG zaniknúť kategória I pre žiakov 5. ročníka ZŠ a kategória H pre žiakov 6. ročníka ZŠ a 1. ročníka OG**. Návrh KRS bol zdôvodnený nedostatkom finančných prostriedkov na zabezpečenie okresných (OK) a krajských (KK) kôl neustálym pribúdaním nových kategórií a súťaží pri nezmenenom rozpočte a týkal sa nielen geogra-

fickej olympiády, ale aj olympiády biologickej, dejepisnej či fyzikálnej. Toto riešenie by znamenalo, že žiaci uvedených dvoch ročníkov ZŠ a jedného ročníka OG by stratili možnosť súťažiť v GO.

- Druhý variant, ktorý pripravil **Au-torský kolektív GO pre ZŠ a OG**, vychádzal zo zachovania prístupu do súťaže žiakom všetkých ročníkov druhého stupňa základných škôl a im zodpovedajúcich ročníkov OG, avšak za cenu, že sa **dva a dva ročníky spoja do jednej kategórie**, podobne ako je tomu v Biologickej či Chemickej olympiáde.

Slovenská komisia Geografickej olympiády sa rozhodla pre druhý variant. Podľa nového (a v súčasnosti platného) Organizačného poriadku GO tak žiaci druhého stupňa ZŠ a prvých štyroch ročníkov OG môžu súťažiť v nasledujúcich kategóriách:

- kategória G - pre žiakov 5. ročníka ZŠ, do úrovne okresného kola,
- kategória F - pre žiakov 6. a 7. ročníka ZŠ, 1. a 2. ročníka OG, do úrovne krajského kola,
- kategória E - pre žiakov 8. a 9. ročníka ZŠ, 3. a 4. ročníka OG, do úrovne celoštátneho kola.

Hoci od zmeny kategorizácie GO uplynulo už niekoľko rokov, neustále sa stretávame s jej kritikou zo strany učiteľov geografie a s požiadavkou vrátiť do súťaže „ročníkový“ systém, čiže zásadu „jeden ročník = jedna kategória“. To však,

bohužiaľ, v súčasnej situácii nie je v našej moci. Nespokojným učiteľom a žiakom môžeme len sľúbiť, že ak nepriaznivé okolnosti s financovaním olympiád a postupových súťaží pominú (ak niekedy pominú), budeme sa snažiť o opätovné zavedenie oboch zrušených kategórií do GO.

To, čo po vyššie spomínanej radikálnej zmene kategorizácie zostalo z predošlého systému súťaženia zachované, je okrem iného rozdelenie súťažného testu na dve časti: prvú, tzv. monotematickú a teoretickú časť, a druhú, tzv. praktickú časť, pričom **obsah praktickej časti zostal zmenou kategorizácie GO takmer nedotknutý**. Praktická časť GO tak predstavuje určitú kontinuitu so starším spôsobom súťaženia a môžeme ju považovať za prvok s dlhoročnou tradíciou v histórii tejto súťaže.

Aké úlohy sa objavujú v praktickej časti GO pre ZŠ a OG v jednotlivých kategóriách?

Kým obsah monotematickej a teoretickej časti testu je viac-menej ukotvený okruhom tém pre tvorbu súťažných úloh prvej časti, každoročne zverejneným v Metodicko-organizačných pokynoch (MOP) aktuálneho ročníka GO, obsah praktickej časti testu nie je v „pokynoch“ nijako konkretizovaný.

V MOP GO pre ZŠ a OG je k praktickej časti testu iba všeobecne uvedené, že sa viaže na praktické zručnosti v práci s atlasom a mapou a na orientáciu v teréne s použitím pomôcok a atlasov odporú-

Prehľad praktických zručností žiakov druhého stupňa ZŠ a prvého stupňa OG v práci s atlasom a mapou testovaných v praktickej časti GO pre ZŠ a OG.

kat. G 5. roč. ZŠ*	
Hlavné a vedľajšie svetové strany • určiť hlavné a vedľajšie svetové strany v mape/pláne • zapísať trasu pohybu zobrazenú v pláne/štvorcovej sieti pomocou hlavných a vedľajších svetových strán • zakresliť jednoduchú trasu pohybu do plánu/štvorcovej siete (v kombinácii s použitím grafickej mierky)	
Slepá mapa • identifikovať svetadiely/kontinenty/oceány na slepej mape • rozlišovať zemské pologule • rozpoznať na mape významné poludníky a rovnobežky (rovník, obratníky, polárne kružnice, póly, nultý poludník) • identifikovať objekty zemského povrchu v slepej mape pomocou atlasu (vrchy, jazerá, sopky, mestá, moria, zálivy, ostrovy atď.)	
Súradnice (rovnobežky a poludníky zadane ich poradím) • identifikovať objekty zemského povrchu s danými súradnicami v mape • zakresliť objekty s danými súradnicami do geografickej siete	
Mierka (grafická) • porovnať/odmerať vzdialenosti v mape/pláne/náčrte • zakresliť významné body do plánu/štvorcovej siete na základe zadanej vzdialenosti od orientačných bodov • zakresliť jednoduchú trasu pohybu do plánu/štvorcovej siete (v kombinácii so svetovými stranami)	
Práca s atlasom • identifikovať štát podľa jeho hraníc pomocou atlasu • pomocou tematických máp k objektom zemského povrchu správne priradiť ich charakteristiku (podnebné pásmo/typ krajiny/hustotu zaľudnenia/výskyt nerastných surovín a pod.) • pracovať s registrom atlasu (podľa názvu vyhľadať objekt zemského povrchu v mape)	
Turistická/topografická mapa • vytýčiť trasu exkurzie/vychádzky v turistickej mape, vymenovať zaujímavé body na mape, zhodnotiť náročnosť prístupu k nim • poznať najpoužívanejšie značky na turistickej/topografickej mape	
Dôsledky tvaru a pohybu Zeme • ovládať zákonitosti vyplývajúce z meniaceho sa uhla dopadu slnečných lúčov počas roka/dňa (dĺžka tieňa, výška slnka nad obzorom a pod.) • identifikovať územia s polárnym dňom/polárnou nocou	
Meranie času • riešiť jednoduché úlohy na časové pásma a dátumovú hranicu • ovládať základné danosti kalendára (dĺžka mesiacov, identifikácia priestupných rokov)	
kat. F 6. roč. ZŠ/1. roč. OG 7. roč. ZŠ/2. roč. OG	
Mierka (číselná) • pracovať s číselnou mierkou, zvládnuť jednoduché výpočty s jej využitím • zmenšiť/zväčšiť objekty v mape podľa zadanej mierky	
Práca s atlasom • rozlíšiť veľkosť sídel pomocou mapových značiek • pomocou tematických máp v atlase zistiť konkrétnu charakteristiku objektu (identifikovať dominantné náboženstvo/oficiálny jazyk regiónu/hospodárske využitie/oblasti monzúnového prúdenia a regióny ohrozené tajfúnmi, cyklónmi, hurikánmi/ročný úhrn zrážok/priemernú ročnú teplotu vzduchu a pod.)	
Turistická/topografická mapa • poznať značky na topografickej/turistickej mape • ovládať jednoduché merania pomocou vrstevníc (nadmorská výška, strmlosť zemského povrchu, určenie vyššie/nížšie položeného územia, smer prúdenia vodného toku a pod.)	
Meranie času • riešiť zložitejšie úlohy na časové pásma a dátumovú hranicu	
Súradnice (rovnobežky a poludníky) • identifikovať objekty zemského povrchu pomocou daných súradníc (rovnobežky, poludníky zadane v stupňoch a minútach) • zistiť súradnice objektov pomocou mapy (s presnosťou na stupne a minúty)	
+ predošlé typy úloh z kat. G a F	

Poznámka: *Na žiadosť učiteľov z praxe bola kategória G rozšírená aj o možnosť účasti pre žiakov 4. ročníka ZŠ, avšak s rešpektovaním požiadaviek nastavených pre žiakov 5. ročníka. Ojedinele sa stretávame aj s nesúťažným zapojením žiakov 3. ročníka ZŠ do okresných kôl GO.

čaných v MOP. Najmä začínajúci učitelia, ktorí pripravujú žiakov na GO, nie sú v tejto oblasti natoľko zorientovaní, aby presne vedeli, ktoré praktické zručnosti majú ich žiaci v jednotlivých ročníkoch ovládať a na aké úlohy praktickej časti testu je potrebné žiakov pripraviť. Nepriamo sa dá k týmto informáciám dopracovať prostredníctvom analýzy typov úloh v testoch okresných, krajských a celoštátnych kôl, ktoré sú každoročne zverejňované na webe Iuventy (<https://www.iuventa.sk/sk/Olympiady/Olympiady-a-sutaze/GO.alej>), avšak tento postup je časovo náročný a pri množstve povinností sa len málokto učiteľ vydá touto cestou. Efektívnejšie a jednoduchšie by bolo mať zoznam týchto okruhov takpovediac „poruke“, sústredený na jednom mieste. Veríme, že pre učiteľov geografie venujúcim sa príprave žiakov na olympiádu bude v tomto smere užitočnou pomôckou prehľad okruhov praktických zručností odporúčaných pre jednotlivé kategórie GO (str. 62).

Sú žiaci v praktickej časti GO menej úspešní ako v monotematickej a teoretickej časti?

Vo vyhodnoteniach okresných a krajských kôl ako aj v spätných väzbách zainteresovaných učiteľov geografie sme sa stretávali s postrehom, že žiaci v praktickej časti testu všeobecne dosahujú nižšiu úspešnosť než v monotematickej a teoretickej časti. Táto disproporcija je však takpovediac iba „optická“. Jej pôvod vidíme v tom, že maximálny bodový zisk dosiahnuteľný v oboch častiach testu je rozdeľný nesymetricky: kým v monotematickej a teoretickej časti testu možno získať maximálne 60, respektíve 50 bodov (v okresných kolách neberieme do úvahy bodový zisk z tzv. úloh o miestnej krajine za 10 bodov), v druhej, praktickej časti testu je to iba 40 bodov. A keďže vo výsledkových listinách sú zverejnené informácie o počte dosiahnutých bodov v jednotlivých častiach testu, nie percentuálna úspešnosť v nich, **na prvý pohľad vychádzajú z absolútneho počtu bodov u jednotlivých súťažiacich tak môže vzniknúť dojem, že praktická časť testu je na tom v úspešnosti horšie.**

Korektnější pohľad na tento problém nám poskytli údaje o percentuálnej úspešnosti účastníkov jednotlivých kôl a kategórií v oboch častiach testu. Na úrovni okresných kôl sme spracovali výsledkové listiny 47. a 48. ročníka, ktoré

ročník GO	kolo	kategória	počet hodnotených účastníkov	úspešnosť (%)		rozdiel v úspešnosti (percentuálne body)**
				1. časť testu* (monotematická a teoretická)	2. časť testu (praktická)	
47. a 48.	okresné	G	594	51,7	67,3	-15,6
47. a 48.	okresné	F	615	59,4	72,7	-13,3
47. a 48.	okresné	E	530	65,0	64,6	0,4
47. a 48.	okresné	E, F, G	1739	58,5	68,4	-9,9
46. a 47.	krajské	F	156	71,5	71,7	-0,2
46. a 47.	krajské	E	211	74,1	76,3	-2,3
46. a 47.	krajské	E, F	320	72,0	73,2	-1,2
46. a 47.	celoštátne	E	64	80,5	75,5	5,0

Tabuľka 1 Analýza výsledkových listín okresných, krajských a celoštátnych kôl GO pre ZŠ a OG. Zdroj: Vybrané výsledkové listiny okresných, krajských a celoštátnych kôl zo 46. 47 a 48 ročníka GO pre ZŠ a OG. Iuventa – Slovenský inštitút mládeže; vlastné výpočty autora.

Poznámky:

* v okresnom kole bez bodov za časť o miestnej krajine

** záporná hodnota predstavuje rozdiel v úspešnosti v prospech praktickej časti testu

do Iuventy zaslalo 22 okresných komisií GO pre ZŠ a OG. Viaceré okresné komisie, žiaľ, výsledkové listiny do Iuventy nezaslali. Zo spracovania sme tiež boli nútení vylúčiť jednu výsledkovú listinu, v ktorej bol bodový zisk v prvej časti testu uvádzaný len sumárne vrátane bodov za úlohy o miestnej krajine a neumožňoval tak korektné vyhodnotenie percentuálnej úspešnosti v tejto časti testu konzistentné s ostatnými výsledkovými listinami. Porovnanie úspešnosti v krajských kolách vychádzalo z výsledkových listín 46. a 47. ročníka GO. Na vstupných údajoch sa všetky krajské komisie GO podieľali výsledkovou listinou aspoň jedného z dvoch sledovaných ročníkov súťaže. Celoštátne kolo sme vyhodnotili na základe výsledkov všetkých jeho účastníkov v 46. a 47. ročníku. Hoci naše skúmanie nie je v prípade okresných a krajských kôl vyčerpávajúce, spracovanie výsledkov viac ako dvoch tisícok súťažiacich nás oprávňuje neupierať týmto štatistickým zisteniam dostatočnú mieru spoľahlivosti. **Jednoduché štatistické vyhodnotenie a porovnanie úspešnosti oboch častí testu ukázalo, že vo väčšine kategórií a kôl je to práve praktická časť testu, v ktorej súťažiaci dosahujú vyššiu úspešnosť (Tab. 1).**

Zo spracovania výsledkov 2123 účastníkov olympiády vyplynuli nasledujúce zistenia:

- jedinou kategóriou, v ktorej žiaci uspeli viac v monotematickej a teoretickej časti testu ako v praktickej, bola kategória E, na úrovni okresného kola bol však rozdiel medzi oboma časťami testu zanedbateľný (iba 0,4 percentuálneho bodu), výraznejší rozdiel medzi oboma časťami testu v prospech monotematickej a teore-

tickej časti sme zaznamenali v kategórii E len v celoštátnom kole (v priemere o 5 percentuálnych bodov),

- najväčší rozdiel v prospech praktickej časti testu (o 15,6 percentuálneho bodu) sme zaznamenali v kategórii G v okresnom kole, rozdiel v kategórii F bol iba o niečo menší (13,3 percentuálneho bodu),
- v praktickej časti testu v okresnom kole dosiahla kategória F vyššiu percentuálnu úspešnosť ako kategória G, najnižšou úspešnosťou disponovala kategória E.

Aká je úspešnosť žiakov v riešení jednotlivých typov úloh praktickej časti GO pre ZŠ a OG?

Do testov GO sú zaraďované úlohy s rôznou náročnosťou, pričom v niektorých typoch úloh sú súťažiaci úspešnejší, v iných sú ich výkony slabšie. Pre úspešné zvládnutie praktickej časti GO je užitočné identifikovať tie typy úloh, v ktorých žiaci viac „zlyhávajú“ a následne im v príprave na GO venovať zvýšenú pozornosť. A nielen tam. Poznanie slabých miest v praktických zručnostiach pri práci a atlasom či mapou môže byť užitočné nielen pre potreby olympiády, ale aj pre samotnú výučbu tejto stránky geografie všeobecne.

V tab. 2 na strane 64 sme na základe vypracovania jednotlivých typov úloh v praktickej časti testu GO vyhodnotili úspešnosť, s akou žiaci tieto úlohy riešia. Ako vstupné údaje poslúžili vypracované testy krajského kola GO kategórií E a F v Bratislavskom samosprávnom kraji v

Typy úloh	kat. F		kat. E	
	počet hodnotených vypracovaní	úspešnosť (%)	počet hodnotených vypracovaní	úspešnosť (%)
Práca s atlasom - určenie konkrétnej charakteristiky objektu zemského povrchu pomocou tematických máp	142	88,1	118	87,9
Práca s atlasom - identifikácia štátu podľa jeho hraníc	24	95,7	25	95,1
Práca s atlasom - identifikácia druhov využitia zeme	-	-	25	84,4
Práca s atlasom - úlohy s využitím registra atlasu	24	74,5	24	73,9
Meranie času - jednoduché úlohy na časové pásma a dátumovú hranicu	72	85,9	48	69,9
Meranie času - zložitejšie úlohy na časové pásma a dátumovú hranicu	-	-	24	57,4
Dôsledky tvaru a pohybu Zeme - zákonitosti vyplývajúce z meniaceho sa uhla dopadu slnečných lúčov	25	79,2	-	-
Určovanie hlavných a vedľajších svetových strán v mape/pláne	48	56,8	-	-
Hlavné a vedľajšie svetové strany - zakreslenie významných bodov a jednoduché trasy pohybu do plánu/štvorcovej siete	24	75,4	-	-
Súradnice - identifikácia objektov zemského povrchu pomocou daných súradníc/určenie súradníc bodov na zemskom povrchu	96	76,4	71	93,5
Mierka - jednoduché výpočty s využitím číselnej mierky	96	58,2	47	67,4
Mierka - komparácia/meranie vzdialeností v mape pomocou grafickej mierky	-	-	25	66,7
Mierka - určenie číselnej mierky z grafickej a naopak	-	-	48	82,6
Turistická/topografická mapa - vytýčenie trasy exkurzie, práca s vrstevnicami	24	20,8	48	77,4
Práca s azimutmi	-	-	48	65,6

Tabuľka 2 Úspešnosť žiakov v riešení vybraných typov úloh praktickej časti GO. Zdroj: Krajské kolo Geografickej olympiády pre ZŠ a 8-ročné gymnáziá. 46. a 47. ročník. Písomný test pre kategóriu E. Písomný test pre kategóriu F. Praktická časť – úlohy. [vypracovania v Bratislavskom samosprávnom kraji - archivované dokumenty]. Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta; vlastné výpočty autora.

46. a 47. ročníku GO. Tabuľka zahŕňa vybrané typy úloh, ktoré sa v testoch GO najčastejšie vyskytujú a môžeme ju považovať za užitočnú sondu do vedomostí a zručností žiakov pri práci s mapou. Keďže náročnosť úloh zaradených do testov GO v kategórii E je vyššia ako v kategórii F, údaje sme vyhodnocovali oddelene podľa kategórie, pre ktorú bola daná úloha pripravená.

Vo väčšine typov úloh dosiahli súťažiaci v oboch kategóriách uspokojivú

úspešnosť. Ak výkony oboch kategórií v rovnakých typoch úloh porovnáme, zaujímavým zistením je poznateľne slabší výkon vekovo starších súťažiacich v jednoduchých úlohách zameraných na časové pásma a dátumovú hranicu (rozdiel 16 percentuálnych bodov v neprospech kat. E). Tento typ úloh patril k slabšie zvládnutým v kategórii E aj v prípade zložitejších formulovaných zadanií (57,4 %). Veľmi nízku úspešnosť sme zistili v úlohách zameraných na vytýčenie trasy

exkurzie/vychádzky a na prácu s vrstevnicami (20,8 %) v kategórii F. Pre túto kategóriu predstavovali problém aj úlohy, pri ktorých bolo nutné pracovať s číselnou mierkou (58,2 %) a určovať v mape/pláne hlavné a vedľajšie svetové strany (56,8 %). V kategórii E podali žiaci slabší výkon pri práci s číselnou či grafickou mierkou (67,4 %, respektíve 66,7 %) a azimutmi (65,6%). Ak by sme sa pokúsili stručne zhrnúť hlavné „posolstvo“ tejto analýzy, skonštatovali by sme, že:

- u vekovo mladších súťažiacich (kat. F) by bolo žiadúce zamerať sa pri precvičovaní praktických zručností v narábaní s mapou na určovanie hlavných a vedľajších svetových strán, vytýčenie trasy exkurzie na turistickú mapu a prácu s vrstevnicami,
- u starších súťažiacich (kat. E) prehĺbiť porozumenie systému delenia sveta na časové pásma a dôsledkom, ktoré z tohto delenia vyplývajú pri cestovaní, vrátane zmien nastávajúcich pri prekročení dátumovej hranice a
- v oboch kategóriách venovať viac času precvičovaniu úloh, v ktorých sa vyžadujú matematické zručnosti (výpočty s využitím mierky, v kat. E aj práca s azimutmi).

Sú žiaci nižšieho ročníka v spojených kategóriách menej úspešní ako žiaci vyššieho ročníka?

Mnohí učitelia geografie, najmä tí, ktorí sa príprave žiakov na GO venujú dlhé roky, sa dosiaľ nezmierili s novou kategorizáciou GO. V pripomienkach k priebehu jednotlivých kôl sa opakovanne stretávame s námietkou, že žiaci nižšieho ročníka v „spojenej“ kategórii pri vypracovávaní úloh ťahajú za kratší koniec, že sú v súťaži znevýhodnení, a to najmä v praktickej časti testu. Ako ukázala naša analýza výsledkov, toto tvrdenie nezodpovedá realite a vychádza skôr z intuitívneho očakávania, že by to tak malo byť: ak je žiak mladší, má predsa menej praktických zručností, a preto nemôže uspieť v konkurencii so starším súperom, ktorý má praktických zručností viac. **Štatistická analýza výsledkov praktickej časti testov kategórií E a F tézu o horších výsledkoch mladších súťažiacich v porovnaní so staršími nepotvrdila.** Do skúmania sme zaradili výsledky tých súťažiacich, u ktorých bolo možné identifikovať navštevovaný roč-

ročník GO	kolo	kategória	ročník ZŠ/OG	počet hodnotených účastníkov	priemerný bodový zisk v praktickom teste	rozdiel medzi ročníkmi* (body)
47. a 48.	okresné	F	6/prima	199	28,1	2,3
			7/sekunda	227	30,4	
		E	8/tercia	182	24,8	3,4
			9/kvarta	188	26,2	
46. a 47.	krajské	F	6/prima	28	28,2	0,6
			7/sekunda	45	28,8	
		E	8/tercia	43	31,7	-0,3
			9/kvarta	79	31,4	

Tabuľka 3 Komparácia priemerných výkonov žiakov nižších a vyšších ročníkov kategórií E a F v praktickej časti testov GO. Zdroj: Výsledkové listiny okresných a krajských kôl 46. až 48. ročníka GO pre ZŠ a OG. Iuventa - Slovenský inštitút mládeže; vlastné výpočty autora.

Poznámka:

* kladná hodnota predstavuje rozdiel v prospech vyššieho ročníka, záporná v prospech nižšieho

ník ZŠ/OG. Celkovo sme spracovali 19 výsledkových listín okresných kôl 47. a 48. ročníka GO a 5 výsledkových listín krajských kôl 46. a 47. ročníka GO, spolu výsledky bez mála tisícky súťažiacich (tab. 3). Výsledky celoštátneho kola vzhľadom na nízky vstupný počet údajov a s tým spojenú menšiu mieru spoľahlivosti zistení sme do skúmania nezahrnuli.

Zo štatistického spracovania výkonov súťažiach v praktickej časti testu vyplýva, že:

- v okresnom kole súťaží približne rovnaký počet účastníkov z nižších ročníkov ako z vyšších a to v oboch kategóriách (zistený pomer bol 47:53 v kategórii F, 49:51 v kategórii E), v krajskom kole je tento pomer približne 6:4 v prospech ročníkovo starších súťažiach,
- rozdiely v prospech vyššieho ročníka sú minimálne – na úrovni 0,6 až 3,4 bodov, v kategórii E v krajskom kole boli dokonca úspešnejší ročníkovo mladší súťažiaci, i keď s minimálnym rozdielom.

Keďže vstupné údaje nezahŕňali všetkých účastníkov okresných a krajských kôl (ako sme už spomínali vyššie, nie všetky okresné komisie poskytli Iuventa výsledkové listiny, respektíve v niektorých výsledkových listinách nebolo možné identifikovať ročník súťažiaceho), aplikovali sme na súbory získaných údajov aj štatistické metódy výberového skúmania a na dostupných štatistických údajoch z krajského kola sme testovali štatistickú významnosť zistených rozdielov. Vykonali sme testy hypotézy o zhode priemerov (priemerného počtu bodov v praktickej časti testu) dvoch základných súborov, pričom za porovnávané základné súbory sme považovali žiakov v spojených kategóriách rozdelených podľa ročníkov: prvý základný súbor tvorili žiaci nižšieho ročníka v danej kategórii, druhý žiaci vyššieho ročníka v danej kategórii. Na základe výberových údajov sme zistili, že v krajskom kole medzi výkonmi žiakov nižšieho a vyššieho ročníka nie je štatisticky významný rozdiel ani v jednej kategórii (pre kategóriu F bola p-hodnota na úrovni 0,68, pre kategóriu E na úrovni 0,73). Pripomíname, že vo všetkých okresných kolách žiaci dostávajú ten istý test pripravený Iuventou.

Rovnaké štatistické testovanie pre okresné kolo sme nerealizovali, keďže kritérium postupu zo školského do okresného kola nie je jednotné – každá ZŠ či OG si v školskom kole pripravuje vlastné testy, navzájom sa líšiac obsahom i náročnosťou.

Záver

Jednoduchou analýzou dostupných údajov o výsledkoch účastníkov GO pre ZŠ a OG sa ukázalo, že:

- vo väčšine kategórií a kôl žiaci nie sú v praktickej časti testu GO menej úspešní ako v teoretickej a monotematickej časti,
- najnižšiu úspešnosť v kategórii F (6./7. ročník ZŠ, 1./2. ročník OG) dosahujú žiaci v úlohách zameraných na vytýčenie trasy exkurzie/vychádzky a na prácu s vrstevnicami (20,8 %), nižšiu úspešnosť sme namerali aj v úlohách, pri ktorých bolo nutné pracovať s číselnou mierkou (58,2 %) a určovať v mape/pláne hlavné a vedľajšie svetové strany (56,8 %),
- v kategórii E (8./9. ročník ZŠ, 3./4. ročník OG) boli najproblematickejšie výkony žiakov v úlohách zameraných na časové pásma a dátumovú hranicu, v ktorých dosiahli menej ako 70-percentnú úspešnosť pri jednoduchých a iba 57,4-percentnú úspešnosť pri zložitejšie formulovaných úlohách, nižšiu úroveň úspešnosti sme zaznamenali aj pri práci s číselnou či grafickou mierkou a azimutmi,
- komparácia výkonov mladších a starších súťažiach v tzv. „spojených“ kategóriách ukázala, že pokiaľ súťažiaci z nižšieho ročníka postúpia do krajského kola, v praktickej časti testu nie sú menej úspešní ako ich o rok starší konkurenti, rozdiel vo výkone v prospech starších žiakov v okresnom kole je síce o niečo väčší, avšak vôbec nie zásadný (iba o 2,3, respektíve o 3,4 bodu).

- Veríme, že naše zistenia priniesli fanúšikom Geografickej olympiády zaujímavé a predovšetkým užitočné informácie, ktoré budú nápomocné ako učiteľom geografie, tak aj súčasným a budúcim účastníkom tejto už takmer polstoročie existujúcej súťaže.

Pramene

KRAJSKÉ KOLO GEOGRAFICKEJ OLYMPIÁDY PRE ZŠ A 8-ROČNÉ GYM-NÁZIÁ. 46. a 47. ročník. Písomný test pre kategóriu E – ZŠ (8. a 9. ročník) a OG (3. a 4. ročník). Praktická časť – úlohy. [vypracovania v Bratislavskom samosprávnom kraji - archivované dokumenty]. Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta.

KRAJSKÉ KOLO GEOGRAFICKEJ OLYMPIÁDY PRE ZŠ A 8-ROČNÉ GYM-NÁZIÁ. 46. a 47. ročník. Písomný test pre kategóriu F – ZŠ (6. a 7. ročník) a OG (1. a 2. ročník). Praktická časť – úlohy. [vypracovania v Bratislavskom samosprávnom kraji - archivované dokumenty]. Univerzita Komenského, Prírodovedecká fakulta.

METODICKO-ORGANIZAČNÉ POKY-NY. 48. ročník Geografickej olympiády, kategórie E, F, G (ZŠ a OG) [online]. [cit. 03. 03. 2020]. Dostupné na: https://www.iuventa.sk/files/documents/2_olympiady/go/org.%20por/g48pokefg20.pdf

ORGANIZAČNÝ PORIADOK GEOGRAFICKEJ OLYMPIÁDY [online]. [cit. 03. 03. 2020]. Dostupné na: https://www.iuventa.sk/files/documents/2_olympiady/go/org.%20por/op%20go%20k%20010118.pdf

VÝSLEDKOVÉ LISTINY OKRESNÝCH, KRAJSKÝCH A CELOŠTÁTNYCH KÔL 46., 47. a 48. ROČNÍKA GO PRE ZŠ A OG. Iuventa - Slovenský inštitút mládeže. [archivované dokumenty].

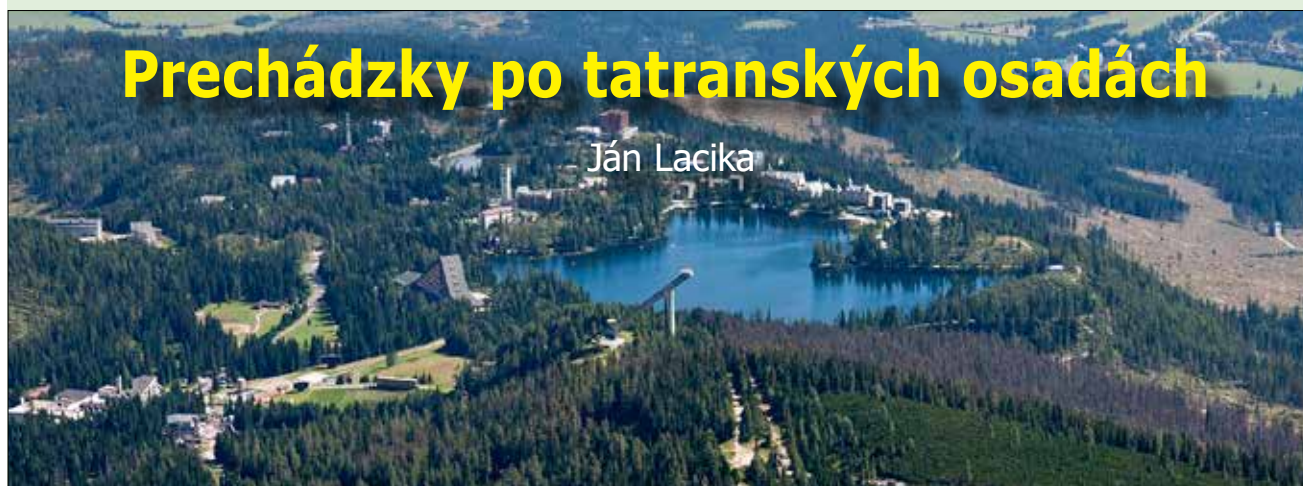
Päť otázok o praktickej časti Geografickej olympiády pre ZŠ a OG

Gabriela Nováková

Abstrakt

Geografická olympiáda patrí dlhodobu medzi obľúbené súťaže a stále vykazuje pomerne vysokú zapojenosť žiakov, najmä v kategóriách určených pre základné školy a prvé štyri ročníky osemročných gymnázií. Podstatné informácie o dianí v GO dlhé roky prinášal učiteľom i žiakom časopis GeoSpravodaj (v elektronickej podobe zverejňovaný na stránke Iuventy – Slovenského inštitútu mládeže). Po jeho zániku (posledné číslo je datované do roku 2015) vzniklo v tomto smere informačné vákuum, ktoré sa pokúsime vyplniť v priestore časopisu Geografia.

Mgr. Gabriela Nováková, PhD., Katedra ekonomickej a sociálnej geografie, demografie a územného rozvoja, Prírodovedecká fakulta Univerzity Komenského, Bratislava, e-mail: gabriela.novakova@uniba.sk

Prechádzky po tatranských osadách

Ján Lacika

Často sa stáva, že keď sa hore v Tatrách besnia živly a príroda sa ponorí do bielej hmly, osady na južnom úpätí sa kúpu v hrejivých lúčoch slnka. Vtedy je lepšie odpustiť si vysokohorskú túru plnú nástrah a vybrať sa na objavné prechádzky opačným smerom. Okrem tradičných alternatív smerujúcich na Spiš, či už do Popradu, Spišskej Soboty, Kežmarku a Levoče, je tu aj iná, časovo menej náročná možnosť, a to spoznávanie čarovných zákutí tatranských osád. Na južnom úpätí nášho najvyššieho horstva nachádzame sídla založené ako turisticko-rekreačné osady a klimatické kúpele. História sídel na severnej strane Tatier bola trochu iná, nevznikli kvôli turistike, ale ako dediny pastierov, roľníkov a drevorubačov a až neskôr ich objavili turisti a rekreanti.

Smokovce

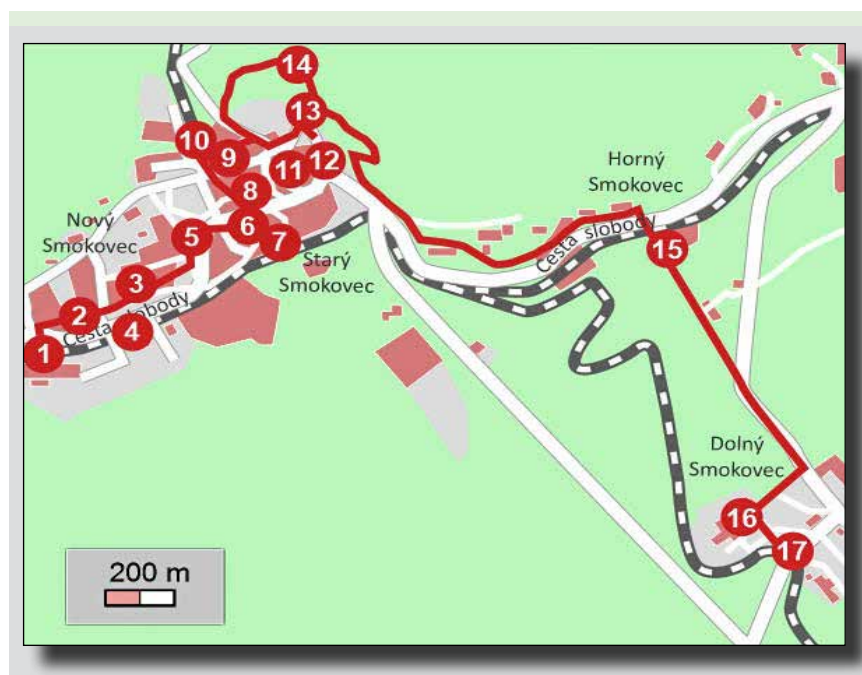
Vysoké Tatry nie sú len naše najvyššie pohorie, toto meno používa aj mesto združujúce väčšinu tatranských osád. Je najvyššie položeným mestom na Slovensku s rozlohou katastra takmer ako Bratislava. Mestský úrad na čele s primátorom sídli v Starom Smokovci, do ktorého povieď prvá z dvoch vysoko-tatranských prechádzok. Aby sme boli presní, navštívime všetky štyri osady tvoriaci smokoveckú aglomeráciu. Starý, Nový a Horný Smokovec navzájom stavebne splynuli, Dolný Smokovec si od nich drží malý dištanc.

Zastávka Nový Smokovec (1) na Tatranskej elektrickej železnici (TEŽ) sa nachádza pred rozmernou budovou sanatória s dnešným názvom hotel Royal Palace. Prejdeme cez rušnú Cestu slobody a od hotela Atrium s oválnym pôdorysom sa vydáme po chodníku smerom na východ. V susedstve hotela stojí Vila Dr. Szontagh (2) nesúca meno zakladateľa kúpeľov Nový Smokovec Dr. Mikuláš Szontagh st. (1843 – 1889) bol priekopníkom klimatickej liečby, ktorý vo svojich sanatóriách ako prvý zaviedol zimnú sezónu. V kúpeľnom areáli (3) východne od vily sa nachádza kúpeľný hotel Branisko zastupujúci tradičnú tatranskú architektúru, zatiaľ čo hotel

Palace je predstaviteľom architektonickej moderny medzivojnového obdobia. Nový Smokovec má dva kostoly (4), starší evanjelický a novší rímskokatolícky ležia za cestou a traťou električky.

Starý Smokovec je najstaršou tatranskou osadou založenou s predstihom storočia pred ostatnými osadami. Jeho prehliadku začneme od západu. Začneme

pri Pamätníku (5) pred bývalým domom služieb. Je pripomenutím ničivej víchrice, ktorá sa prehnala Tatrami 19. novembra 2004 a zmenila ich na nepoznanie. Chodník na južnej strane Cesty slobody má charakter živej promenády (6) s výhľadom na Slavkovský štít, jej zástavba prešla zložitým stavebným vývojom, posledná etapa úprav sa snažila vtlačiť

Starý Smokovec z Peknej vyhladky

centrálnemu priestoru osady pôvodného ducha. Za budovami promenády sa nachádza stanica TEŽ Starý Smokovec (7). Priestranstvo po severnej strane Cesty slobody má inú priestorovú kompozíciu so solitérnymi objektmi vsadenými do parkovej zelene. Dominantou je Grandhotel (8), jeden z troch veľkých tatranských hotelov postavených na začiatku 20. st. v snahe poskytnúť návštevníkom Tatier rovnaký luxus ako noblesné alpské a prímorské hotely. Za hotelom sa nachádza drevený Kostol Nepoškvrneného počatia Panny Márie (9) a dolná stanica pozemnej lanovky na Hrebienok (10). Vo východnej časti Starého Smokovca si pozornosť zaslúžia dve historické stavby z čias keď o rozvoj osady úspešne staral jej dlhoročný nájomca J. J. Rainer. Mestským úradom stojí Švajčiarsky dom (11) z roku 1856, vedľa radnice sa nachádza Vila Flóra (12) prenesená v roku 1839 z Kvetnice pri Poprade. V najstaršej zachovanej stavbe v Tatrách je dnes výstavná sieň Tatranskej galérie. Posledná zastávka v Starom Smokovci by možno mala byť prvá, pretože stála pri samotnom zrode osady. Smokovec ešte bez prívlastku vznikol v roku 1793 na mieste minerálnych prameňov vyvierajúcich na úpätí Slavkovského štítu. Jeden z prameňov Smokoveckej kyselky (13) sa nachádza na severovýchodnom okraji osady.

Starý Smokovec opustíme po náučnom chodníku vedúcom na Peknú vyhladku (14). Dostaneme sa naň z asfaltovej cesty na Hrebienok. Po niekoľkých desiatkach metrov z nej doprava odbočuje lesný chodník, na ktorom v roku 2015

skompletizovali 14 zastavení krížovej cesty. Zastavenia najvyššie položené kalvárie v strednej Európe sú označené sochárskymi dielami z dreva a kameňa. Od altánku na konci krížovej cesty s nádherným výhľadom a Starý a Nový Smokovec zídeme chodníkom do Horného Smokovca. Najmladšia osada Smokoveckej aglomerácie vznikla po roku 1926 okolo rozhľadne na Peknej vyhladke. Bližšie ku Starému Smokovcu leží hotelový komplex Granghotel Bellevue, ďalej na východ stojí niekoľko menších penziónov. Osadu opustíme po chodníku vedúcom od Vily Pokrok (15) po spádnicu až do Dolného Smokovca. V najnižšie položenej osade smokoveckej aglomera-

cie nájdeme viacero pekných stavieb z konca 19. st. v typickom tatranskom slohu s drevenými hradami a rezbárskou výzdobou. Modernjšia architektúra je zastúpená veľkou funkcionalistickou budovou Šrobárovho liečebného ústavu (16) z roku 1931. Neďaleko dreveného Kostola Božského Spasiteľa z roku 1891 sa nachádza stanica TEŽ (17), kde môžeme smokoveckú prechádzku ukončiť.

Zaujímavosti mimo trasy

V prechádzkovom tempe môžeme absolvovať krátky výlet od hornej stanice pozemnej lanovky na Hrebienku k Vodopádom Studeného potoka. Na návrat z Hrebienka Do Starého Smokovca sa v letnej sezóne dá použiť požičaná kolobežka alebo terénne káry.

Tatranská Lomnica

Tatranská Lomnica vyzerá ako veľký park, do ktorého sú voľne zakomponované hotely a penzióny. Lomnická prechádzka predstaví najkrajšie zákutia tohto nádherného parku z mnohými výhľadmi ne Deda, ako Tatraci familiárne nazývajú Lomnický štít týčiaci sa vysoko na Tatranskú Lomnicu.

Tatranská Lomnica vznikla trochu oneskorene, keď sa v susednom Starom Smokovci už pomaly chystali na oslavu storočnice. Z iniciatívy Iniciátorom založenia osady na úpätí masívu Lomnického štítu bol uhorský štát, ktorý dal vypracovať veľkolepý projekt štátnych

Kostol Božského Spasiteľa v Dolnom Smokovci

kúpeľov. Nová tatranská osada sa mala stať turistickým centrom prístupným ľudovým masám. Všetko bolo napokon inak. Iba časť zo 69 stavebných pozemkov rozparcelovaných erárnych lesov sa podarila prediť spoločenskej smotánke, aby si na nich vybudovala honosné letohradky. Mnohé parcely zostali nevyužité a premenili sa na parky. Preto je dnes jednou z veľkých predností Tatranskej Lomnice nižšia hustota zástavby a nadpriemerná prítomnosť parkovej zelene. Dalším tromfom je lanovkové prepojenie so Skalnatým plesom a Lomnickým štítom.

Do Tatranskej Lomnice smeruje železnica z dvoch strán. Zo stanice Studený Potok na trati z Popradu do Kežmarku sem premávajú vlaky po trati trať s klasickým rozchodom, druhou možnosťou pricestovať do koncovkej železničnej stanice Tatranská Lomnica (1) je úzkorozchodná Tatranská elektrická železnica premávajúca zo Starého Smokovca. Autobusová stanica leží od stanice asi 250 m severovýchodným smerom.

Zo železničnej stanice sa najprv vydáme na sever, po asi 200 metroch prídeme k hotelu Lomnica (2), ktorý postavili v roku 1894 ako prvý v osade. Po renovácii ukončenej v roku 2016 je opäť ozdobou Tatranskej Lomnice. Od hotela odbočíme na západ a popri Ceste slobody sa dostaneme k budove stojacej oproti

hotelu Slovakia. Nachádza sa v nej prvé Ski Museum (3), prvé súkromné múzeum zamerané na históriu zimných športov vo Vysokých Tatrách. Po prehliadke múzea sa vrátíme kúsok späť, aby sme sa po chodníku pri predajni Úľuv vydali bližšie k Tatrám. Chodník nás dovedie na luku pod hotelom Morava (4), ktorý bol postavený v roku 1933 zotavovňa brnianskej poisťovne. Z lúky je jeden

z najkrajších výhľadov na masív Lomnického štítu. Z okružnej cesty za hotelom odbočuje cesta na parkoviská pri dolnej stanici kabínkovej lanovky na Skalnaté pleso (5). Neďaleko nového parkoviska sa nachádza Liptayovo jazierko (6) založené v roku 1890 hlavným záhradníkom Margitinho ostrova v Budapešti. V zime sa na umelom jazierku korčuľuje, v lete je súčasťou Relax parku s rozličnými atrakciami pre deti aj dospelých.

Od jazera vidno nielen tatranské končiare ale aj štíhlu vežu evanjelického kostola (7). V roku 1902 ho postavili tak, aby ho bolo dobre vidno cez medzeru v parkovej zeleni s Lomnickým a Kežmarským štítom v pozadí. O kúsok nižšie stojací rímskokatolícky Kostol Panny Márie Nanebovzatej (8) vysvätili o dva roky skôr, ale prestavby a prístavby mu dali modernejšiu fazónu. Na križovatke pri evanjelickom kostole odbočuje prístupová cesta k secesnému Grandhotelu Praha (9) z roku 1905. V blízkosti hotela sa nachádza dolná stanica visutej lanovky na Skalnaté pleso projektovaná architektom Dušanom Jurkovičom. Jej prevádzka sa skončila v roku 1999, odvtedy nefunkčná stanica chátra.

Na svahu pod Grandhotelom Praha je vybudovaná bobová dráha s dĺžkou takmer 500 m. Napravo od dráhy vedie turistický chodník označený zelenými značkami. Ním sa dostaneme do parku, ktorým preteká romantický potôčik. Trasa prechádzky pokračuje za Cestou slobody, ktorú prejdeme na križovatke pri hoteli Tulipán. Za hotelom sa objaví prie-

Hotel Morava v Tatranskej Lomnici

čelie budovy Múzea TANAPu (10) tvarom pripomínajúce siluetu tatranského končiara. Jeho prehliadku možno poňať ako výbornú prípravu pred výletmi za poznávaním tatranskej prírody. Okrem prírodovednej expozície sú v múzeu vystavené aj exponáty o histórii osídľovania Tatier a vzťahu človeka k prírode, ochrane prírody a činnosti horskej služby. Počas letnej sezóny je otvorená aj exteriérová časť múzea (11) prezentovaná ako botanická záhrada. Vchod sa nachádza neďaleko hotelu Sorea Titris. Po prehliadke botanickej záhrady sa vrátíme k budove múzea, odkiaľ nám ešte zostáva asi 500 m chôdze na cieľa prechádzky na železničnej stanici.

Zaujímavosti mimo trasy

Ak namiesto vysokohorskej turistiky uprednostníme ľahkú prechádzku, môžeme sa vybrať nenáročným terénom s malým prevýšením do Tatranských Matliarov. Po nenáročnom výstupe na Štart môžeme spiatočnú cestu na požičanej horskej káre alebo kolobežke. Najobľúbenejším je však výlet lanovkou na Skalnaté pleso spojený s absolvovaním náučného chodníka okolo jazera. Ak sa nám podarí zohnať lístok a vydarí sa počasie, výstup lanovkou na Lomnický štít bude úžasným zážitkom.

Štrbské Pleso

Na valoch koncových morén niekdajšieho ľadovca v Mlynickej doliny, okolo ľadovcového Štrbského plesa vznikla v 2. polovici 19. storočia najvyššie položená tatranská osada. Nadmorskou výškou 1 346 m je najvyššie položeným sídlom na Slovensku. Štrbské Pleso patriace podtatranskej obci Štrba nepôsobí

ako kompaktné sídlo, ale je rozťahané väčšie územie so zhlukmi stavieb. Medzi dolným koncom pri Novom Štrbskom Plese a horným koncom osady v ústí Mlynickej doliny do kotliny je vzdialenosť až dva kilometre. Nami vytýčená trasa majúca viac dvojnásobnú dĺžku vedie po najvýznamnejších historických aj moderných objektoch osady okorenená príjemnou pešou prechádzkou okolo ce-

Granhotel Kempinski a Štrbskom Plese

Foto J. Lacika

Mlynická dolina zo Štrbského Plesa

lého brehu jazera s úžasnými výhľadmi na fantastickú kulisu vysokotatranských končiarov (ak to počasie umožní).

Východiskom peknej prechádzky po Štrbskom Plese je Stanica TEŽ (1), do ktorej z jednej smeruje zubačka z Tatranskej Štrby a z druhej električky zo Starého Smokovca. V blízkosti stanice sa nachádza komplex budov, ktorým dominuje netradične koncipovaný hotel Panoráma postavený ako mnohé ďalšie tatranské hotely pri príležitosti konania Majstrovstiev sveta v klasickom lyžovaní v roku

1970. Po schodoch stúpajúcich napravo od komplexu vyjdeme Kúpeľnú ulicu, kde sa nachádza luxusný Grandhotel Kempinski (2), jeden z troch veľkých tatranských hotelov postavených pre viac ako 100 rokov na južnom brehu jazera. Skôr, ako zľava obídeme hotel, môžeme sa na konci ulice pokochať krásnym výhľadom do kotliny. Pri turistickom rázcestí odbočíme doprava na vyhliadku na južnom brehu Štrbského plesa (3). Na priestranstve pred obnovenou historickou budovou liečebne Solisko, bola do konca 60-tych rokov pôvodná konečná tatranskej električky.

Foto J. Lacika

Nové Štrbské pleso

Horské jazero hradené morénovými valmi s jazernou jamou prehĺbenou roztopením mŕtveho ľadu vnútri morény budeme obchádzať v smere hodinových ručičiek. Na západnom brehu jazera na malom polostrove nachádzame Pamätník Hrdinom SNP (4). Pohodlný promenádny chodník nás ďalej dovedie až na rázcestie za hotelom Patria (5), z ktorého sa od jazera vzdaluje turistický chodník. Červenými značkami je označená Tatranská magistrála, nás však povedú žlté značky trasy smerujúcej po ceste do Mlynickej doliny. Po asi 300 metroch odbočíme doprava k novej atrakcii Štrbského Plesa – Náučno-vyhliadková veža (6). Od nej je len na skok do Areálu snov (7). Toto lyžiarske stredisko bolo hlavným dejiskom spomínaných pamätných majstrovstiev sveta, nachádza sa tu dvojica lyžiarskych mostíkov, tribúny pre divákov a rozhodcovská veža. Z horného konca areálu premáva sedačková lanovka na Solisko.

Po rovnakej trase sa vrátíme cez rázcestie pri hoteli Patria na severný breh Štrbského plesa a dokončíme okružnú trasu okolo jazera až k vyhliadke pri hoteli Solisko. Trasa ďalej pokračuje až ku stanici TEŽ, odkiaľ na nás čaká druhá časť prehliadky osady. Na záver nás bude zaujímať niekdajšia tatranská osada Nové Štrbské Pleso, dnes integrovaná do osady Štrbské Pleso. Po Móryho a Szentiványho ulici sa dostaneme na východný breh Nového Štrbského plesa, ktoré však nie je prírodným jazerom ako vyššie položené Štrbské pleso. Pri hoteli Sorea Trigan (8) je najkrajší výhľad na Vysoké Tatry zrkadliace sa na hladine postupne zarastajúcej vodnej plochy umelého jazierka. Po chodníku na západnom brehu sa oblúkom dostaneme na vrchol malého pahorku, na ktorom sa týči vynovená rozhľadňa Monte Móry (9) s netradičným výhľadom na Štrbské Pleso a okolie. Cestou späť do cieľa prehliadky na stanici TEŽ sa ešte môžeme zastaviť v modernom Kostole povýšenia sv. Kríža.

Zaujímavosti mimo trasy

Okrem skvelých cieľov vysokohorských turistov, ako sú Kriváň, Rysy, Kôprovský štít, Mlynická a Furkotská dolina nám Štrbské Pleso ponúka aj trasy pre menej zdatných sviatočných turistov. Od Chaty Solisko pri hornej stanici spomínanej sedačkovej lanovky je to len kúsok na krásny vyhliadkový štít Predné Solisko. Z kategórie ľahkých túr je aj výstup Mlynickou dolinou k vodopádu Škok a výlet po Tatranskej magistrále k Popradskému plesu.

Foto a text Ján Lacika

Tatranské osady

Podbanské

Štrbské Pleso

Vyšné Hágy

Nová Polianka

Tatranská Polianka

Nový Smokovec

Tatranská Kotlina

Tatranská Javorina

Objektív geografa

REGIÓNY SVETA

JUHOAFRICKÁ REPUBLIKA

Foto L. Tolmáči

Table View, predmestie Kapského Mesta s výhľadom na Stolovú horu

Waterfront v Kapskom Meste

Stolová hora nad Kapským Mestom

Lanovka na Stolovú horu s otáčavými kabínkami

Kolónia tučňakov na pláži Boulders Beach

Cape Town Stadium na pobreží Atlantického oceánu

Fehoria Cederberg v provincii Západné Kapsko

